

KUSTBON

FÖRBINDESELÄNK
FÖR
ESTLANDS SVENSKAR

NR 4 ÄRGÅNG 38
DECEMBER 1981

Joh. Frid. Hagfors
11.3. 1857 - 18.8. 1931

Johan Fridolf Hagfors föddes 1857 i Orimattila i Finland och avled den 18 augusti 1931 i Stockholm. Vi känner honom alla som skaparen av "Modersmålets sång", den hymn till modersmålet, som under mer än ett halvsekel sjungits av svenskarna i Finland och Estland.

Förbindelselänk för
Estlands svenskar
Utgiven av Kulturföreningen
SVENSKA ODLINGENS
VÄNNER
Redaktör: *Edvin Lagman*
Redaktionssekreterare:
Hugo Mickelin
Ansvarig utgivare: *Thomas Lorentz*
I redaktionen: *Tomas Dreijer*
Göran Treiberg
Red. och exp. Vikingagatan 25 1/2 tr ned
113 42 Stockholm
Tel. 32 48 78
Kustbons & SOV:s postgiro
35 13 11-6
1981 utkommer Kustbon med
fyra nummer
Prenumerationspris 40 kronor
Dödsannonser 100 kronor
Övrig annonsering:
1/1 250:- 1/2 130:-
1/4 65:- 1/8 40:-
ISSN 0345-6706
Civiltryckeriet, Köping 1981

**Öppettider för SOV:s
arkiv och KUSTBON:s
redaktion/expedition
måndag 8-13
tisdag-torsdag 8-15
fredag 10-15**

Innehåll

Johan Fridolf Hagberg av <i>Carl Jacob Gardberg</i>	2
När det blev jul på Ormsö av <i>Ann-Marie Häggman</i>	3
Minnen från barndomen på Nargö av <i>August Schmidt</i>	5
Flyktningbåten av <i>GAUT</i>	9
Estlandssvensk ordbok ges ut Modersmålets sång - ännu en gång av <i>Thomas Lorentz</i>	10
Hemlängtan! av <i>Bärspe Bibor Maja</i>	11
Andra världskrigets sjöoffer av <i>HM</i>	11
Två böcker av <i>Viktor Aman</i>	12
Keps paleton av <i>Elmar Nyman</i>	14
Guldmedalj till ormsökvinna av <i>HM</i>	16
Notiser och meddelanden	17
Kallelse till årsmöte	17
Hembyggsdagen 23.8.1981. Bilder av <i>Ronnie Ericson</i>	18
Jag är svensk av <i>Kristoffer Hoas</i> och <i>Axel Södersten</i>	19
Längs Nordryssländs kanaler av <i>Herbert Lagman</i>	20
Till en söndagsskollärares minne av <i>Ellen Lindström</i>	22
Ingemar Bielklagen av <i>HM</i>	22
Familjentyt	22
Bemärksedagar	24

CARL JACOB GARDBERG

Johan Fridolf Hagberg och Modersmålets sång

Tal vid Hagfors grav i Stockholm 22 augusti 1981

Senaste tisdag hade femtio år förflutit sedan Johan Fridolf Hagfors gick bort. I det här fallet är femtio år en ganska lång tid; det betyder, att det finns ytterst få i livet med personliga minnesbilder av Hagfors. Körsångarna känner honom som en kompositör av en del sånger, men för de allra flesta är han bara ett namn, knutet till Modersmålets sång.

Vem var då denne Johan Fridolf Hagfors? Han var född 1857 i det finska Finland, i Orimattila, där hans far var klockare i församlingen. Fadern dog när Johan Fridolf var sex år gammal, och den lille pojken togs då om hand av sin trettio år äldre bror, som var musklärare vid seminariet i Jyväskylä. Det här ledde till att Johan Fridolf kom att gå i finsk skola, i Jyväskylä lyseo, och därifrån utdimitterades han som student 1876. Därefter följde studier vid Helsingfors universitet, och där tog han snabbt sin fil. kand.-examen.

Hagfors hade ursprungligen tänkt bli lärare, men ödet ville annorlunda. Efter ett kort vikariat som tidningsman tog han 1882 hand om den nystartade finska åbotidningen Turun Lehti, som han sedan, mer eller mindre ensam, gav ut i 36 år, ända till nedläggningen 1918. Den tidningen var mycket liberal i språkfrågan, och det är värt att ur tidningens programförklaring citera några rader: "Turun Lehti vill försvara finska språket, men tidningen vill inte förtrycka svenska språket. För ett sådant litet land som Finland länder tvedräkt mellan dess söner inte till något annat än till stor skada. Landet behöver alla sina barns endräktiga arbete, alla sina barns eldiga kärlek."

Hagfors stora intresse var i alla fall musiken, och det finns samtida uppgifter om att sången och musiken helt präglade hans person. Som student i Helsingfors sjöng han i Akademiska sångföreningen, som journalist i Åbo ägnade han sin knappa fritid åt Musikaliska sällskapet och åt de svenska

körerna i staden. Många av de sånger som han komponerade var direkt tillägnade svenska körer i Helsingfors och Åbo.

Nedläggningen av Turun Lehti 1918 blev ett svårt slag för Hagfors. Ännu en gång måste han söka sig en ny miljö, som från början inte var hans; han flyttade 1919 med sin i Sverige födda hustru till Stockholm. Hoppet om en bättre ekonomisk utkomst där infriades inte, och det uppges att hans sista år präglades av direkt armod. Men det skall framhållas, att hans förtjänster uppskattades också i Sverige; redan 1912 kallades han till korresponderande medlem av Musikaliska akademien.

Hagfors avled i Stockholm den 18 augusti 1931. Vården här på Skogskyrkogården restes två år senare av de finlandssvenska ungdomsförbunden, som hade fått en påstöt av magister Eric von Rettig. Den avtäcktes den 25 augusti. När vi nu nästan på dagen 48 år senare står här vill vi rikta ett varmt tack till Stockholms kyrkogårdsnämnd, som i december senaste år, på en framställning av Svenska folkskolans vänner, beslöt att för all framtid ombesörja vården av Johan Fridolf Hagfors gravplats.

Modersmålets sång skrevs ursprungligen för den allmänna svenska sångfest, som Svenska folkskolans vänner anordnade i Åbo 1897; det var den första stora finlandssvenska sångfesten. Det berättas emellertid, att noterna blev färdiga så sent att sången inte kunde sjungas, och uruppförandet skedde därför först i maj 1898, för manskör den 6 maj av Akademiska sångföreningen, för blandad kör på Floradagen den 13 maj av Arbetets vänner kör i Åbo. Det ligger någonting symboliskt i att Modersmålets sång sjöngs av finlandssvenska män och kvinnor för första gången på dagen 50 år efter det första framförandet av Vårt land.

Redan från början uppfattades Modersmålets sång som en nationalsång för finlandssvenskarna, och det var väl också det som Hagfors hade önskat. Själv skrev han en gång en artikel om "nationalsånger", och ur den kan vi citera följande: "Varje folk, som lärt 'känna sig själv', lärt förstå sin betydelse i folkens led och betydelsen av sitt eget nationella liv, har sin egen särskilda folksång eller nationalhymn, med vars ord och toner folket i stunder av hög fosterländsk stämning ger uttryck åt sina känslor."

Om man ser Modersmålets sång i ett historiskt perspektiv märker man, att sången just år 1897 hade ett alldeles speciellt behov att fylla, som ett svenskt bidrag i den kör som i olika tonarter sjöng ut sin protest mot den tilltagande förryskningen och mot det hot som attackerade vår nationella egenart, den svenska kulturen lika väl som den finska. Ett märkligt sammanträffande är det faktum, att Hagfors skrev Modersmålets sång till sångfesten 1897, till den sångfest, vars prolog hade författats av Mikael Lybeck. Lybecks dikt bär namnet "Den unga sommaren", och i den finner man samma tankar som hos Hagfors. Också Lybeck besjunger modersmålet, och i dikten möter man rader som ofta har citerats: "Långt i kommande tidevarv, modersmålet, kusternas arv, här skall av oss bevaras . . . Modersmålet är blodets sång, sagan om oss och de våra."

Lybeck och Hagfors på samma sångfest, med samma tankar, det visar hur värdet av finlandssvenskarnas eget modersmål aktualiserades just år 1897. För båda framstod modersmålet som någonting mer än ett språk. Det är ett uttryck för hela den referensram inom vilken vi kan förverkliga oss själva, finna vår egen identitet. I det möter vi "sagan om oss och de våra".

Man kan fråga sig varför Modersmålets sång skrevs av en man, som var född i Orimattila, gick i skola i Jyväskylä och en stor del av sitt liv verkade som redaktör för den finska tidningen Turun Lehti. Svaret blir, vid närmare eftertanke, att det kanske var just därför som han skrev sången. I sin finska miljö insåg han kanske bättre än andra modersmålets betydelse, dess roll för formandet av vars och ens identitet.

När det blev jul på Ormsö

I Kustbon nr 1 i år återgav vi med tidningens tillstånd en artikel i Hufvudstadsbladet av den 28 dec. 1980, "De sista Estlandssvenskarna". Det var första delen av en redogörelse för finlandssvenska forskares besök hos kvarvarande estlandssvenskar, författad av prof. Lars Huldén.

Redogörelsens andra del sparade vi till vårt nummer, och det återges nu här nedan. För denna andra del, "När det blev jul på Ormsö", svarar arkivarie Ann-Mari Häggman vid Svenska litteratursällskapet i Helsingfors. Det är berättelser av i Estland kvarvarande ormsöbor hon mötte i Reval i nov. 1980.

Arkivarie Häggman har kvar sin tjänst vid litteratursällskapet men arbetar numera i sin hembygd Vasa, där hon kartlägger den finlandssvenska folk-kulturen i Österbotten. Hon har blivit prenumerant på Kustbon. Just nu sysslar hon med vaggvisor (i manuskript ca 2000 och på band lika många). Detta erfor undertecknad genom radioprogrammet "Strövtåg i Österbotten" den 5 sept. 1981 i P1 (med repris den 9 sept).

Slutligen: undertecknad med maka var på studiebesök i Svenska litteratursällskapets arkiv i Helsingfors den 1 okt. 1981 och rekommenderar besök av andra estlandssvenskar.

HM

Före andra världskriget var Ormsö ett nästan rent svenskt samhälle med ca 3 000 svenskar mot ungefär 300 ester. Esterna var alla bosatta i byn Sviby, som ligger närmast fastlandet.

Det utmärkande draget i ormsösvenskarnas kultur var en påtaglig ålderdomlighet, detta gäller såväl materiell som andlig kultur. Vi samtalade med några (äldre) ormsöbor om deras julfirande. De skildringar de gav var för det mesta på vacker ålderdomlig ormsösvenska. Här återges berättelserna i en normaliserad och omstilerad form.

S:t Marten

– Redan vid St Marten började man vänta på julen. St Marten firades kvällen före Marten, alltså redan den 9 november. Då skulle man klä ut sig med pappersmasker, skägg och långa kjolar, bara för att man inte skulle bli igenkänd. Vanligen gjorde man på det viset att kvinnfolket hade byxor på sig och pojarna hade kjolar. Men nog syntes det ju genast att allt inte riktigt var som det skulle vara.

– Det var mest ungdomar som klädde ut sig och drog från gård till gård.

Just för honom fanns "ett älskat modersmål".

Hagfors situation gäller också för finlandssvenskarna överhuvud, inte minst om vi jämför med svenskarna i Sverige. Modersmålets sång introducerades också här, men utan att vinna nämnvärt gehör och utan att bli allmänt känd. Förklaringen ligger väl i att sången här inte fyller något behov; för svensken är modersmålet någonting som han inte så ofta reflekterar över, åtminstone inte på hemmaplan. Det är en lika självklar sak som den mark han trampar, det vatten han dricker. Om jag säger att situationen är en annan för finlandssvenskarna har detta ingenting med någon språkstrid att göra. Det är bara så, att finlandssvenskarna i sin belägenhet har blivit medvetna om att det egna modersmålet

är en ovärderlig tillgång, "det bästa arv, från tidevarv till tidevarv".

Kanske är det just därför som Modersmålets sång uttryckligen är en *hyllning* till modersmålet; den är nämligen inte någon kampsång som manar till strid mot andra folk med andra värderingar och andra åsikter. Modersmålets sång är faktiskt en sång som kunde sjungas som en hyllning till vilket modersmål som helst.

I dag är vi samlade här vid graven för att hylla Hagfors minne. Vi kommer från olika organisationer, men vi uppträder samfällt, som representanter för hela det svenska Finland. Vi känner det riktiga i Hagfors ord om att varje folk behöver en nationalhymn som ett samlande band, och det är därför med en känsla av tacksamhet som vi lägger en lagerkrans på hans grav.

De var rätt bråkiga och högljudda. Om de inte blev insläppta i en gård sade de, att kreaturen skulle dö eller att husbonden skulle dö; allt dåligt skulle komma över det hus, som hade sin dörr stängd för dem.

– Men jag minns, att jag var litet vild och dristig jag, när jag var barn. Det var ju i allmänhet så, att barnen sprang och gömde sig under sängen när ungdomarna kom. De hade nämligen en kvist med sig och när de kom in i ett hus gick de och sökte upp barnen. De höll nämligen efter så att barnen skulle vara lydiga. Och fick de tag i något barn, då måste det läsa eller sjunga för dem.

Men jag var som sagt litet för dristig. Jag stod bara och såg på dem jag, för min bror han var ju med i sällskapet, så jag var inte rädd. Då ville de att jag skulle läsa litet. Men nej, jag läste inte. Jag gick bara omkring och drog i dem och lyfte på deras kjolar. Och då fick jag ris på benen.

– Och så hade de ju en käpp i handen och en påse med sig. Det var meningen att man skulle lägga något ätbart i påsen, en kålrot, morötter, kött eller äpplen. Somliga gav pengar. Och när kvällen var slut, då gick de någonstans och kokade mat åt sig. För det mesta fanns det någon, som spelade och då kunde det bli dans. Jag minns en gång, när jag själv var med. Då var vi utan spelman, men vi spelade på papper och kam. Och så höll vi på och roade oss och dansade ända till morgonen.

– Min man och jag vi talade nyligen om det här. Och han berättade att man kunde få så mycket mat, att alla fick äta sig riktigt mätta.

– Jo, och sådana gånger kunde ungdomarna samlas också en annan natt för att äta upp maten. Då tog flickorna sina handarbeten med sig. Och då satt man uppe, som man sade. Uppsittarnätterna var vanligen just före jul, under den mörkaste hösten. Då kunde man ta in boss på golvet och där fick man sova om man inte kunde hålla sig vaken. Men ofta var det någon, som passade på och sotade en, när man sov. Jag råkade också ut för det en gång. De hade ritat ett kors i pannan på mig och jag var helt nersmetad. Och jag gick hem på det viset, jag och misstänkte ingenting. Och ingen sade någonting heller.

Katjana

– Och sen kom Katjana den 24 november (Katarina 25.11) två veckor efter det vi hade haft St Marten. Och då skulle man ha vita kläder på sig, långa och vita kläder och en stor lång näsa. Och det skulle hackas då. Barnen skulle hackas om de inte läste eller sjöng. Det var ungdomar som klädde ut sig. Det förekommer nog än. Nu för tiden får de pengar.

Nik-naker och julgås

– Förr var det stora julförberedelser, då när vi alla ännu var tillsammans. Man slaktade och gjorde korv. Två veckor före jul skulle man brygga julöllet. Tre dagar skulle ölet stå och jäsa. Man bakade "kakubröd" (matbröd) och så gjorde man "nik-naker" (ett slags pepparkakor), som man pressade ur bleckformar. Det var väldigt gott för barnen.

– På julkvällen gick man tidigt i bastun så att man skulle vara inne på kvällen. Och så hade vi julgås. Jag minns nog när jag var liten hur man hotade mig med julgås om jag inte var snäll. Julgåsen kom alltid på julafton. Han väntade i farstun när barnen kom från bastun. På sig hade han en avigvänd fårskinnspäls, en "kask" som vi sade. I handen hade han en "risk". Och den, som inte hade varit snäll fick med riskvisten på bena. Jag har själv fått mig med den kvisten. Det fanns nog sådana, som fick sig av julgåsen redan i bastun. Det var mest gamla gummor, som var julgåsar.

– När min man var liten var han så rädd för julgåsen, att han gömde sig i bordskistan, när han hörde den komma. I de där stora borden fanns ett utrymme, där man vanligen förvarade bröd. Det var en så stor låda, att ett barn gott kunde gömma sig där. Så kom då julgåsen och frågade: "Nå var är Johan?" Och då nu julgåsen en gång inte såg honom så sade han: "Ahaa, han är nog i bordskistan". Och Johan, som bara suttit och bävat, kom ut och grät värre.

Julmaten

– Förr hade vi fin julmat. Då fick man stekt gädda, korvar och svinkött. På den gamla tiden var det en stor stuga med bakugn och spis. Sängarna fanns runtomkring längs väggarna. I mitten fanns ett stort bord med bänkar

på båda sidor. Bonden han satt vid bordsändan. Han skar bröd och han delade ut kött. Var och en fick ett likadant stycke. Men på julen fick alla äta "livet" mätt.

– Och maten skulle stå på bordet hela natten. Det var ju så, att dörrarna aldrig var stängda någon gång på Ormsö förr i tiden. Och kom det någon, som ville ära så skulle de få göra det, alltså då på julnatten. Det fanns flera fattiga också, och på jul fick de ju då äta både kött och potatis.

– Jag minns så väl att nära intill oss i en liten grå stuga av runda stockar bodde en fattig kvinna med sina två flickor. Hon, Kati, kom alla julkvällar med flickorna för att äta.

Julbock och julgran

– Och så hade vi julbocken med. Han kom ganska sent på julkvällen. Man skulle läsa för julbocken. Och nog kunde man få skänker med. Också han var klädd i en avigvänd päls. Stort skägg hade han, som var gjort av lin. Ansiktet var utklippt ur sådant där tjockt, grått papper. Ja sådan var julbocken.

– Och tomtarna kom egentligen först senare då svenska jultidningar började bli allmänna på Ormsö. Julstjärnan och vad de hette. Först då började man ha tomtar.

– En gång minns jag särskilt bra, då min syster – hon som nu är i Sverige – och jag var julbockar. Och vi gick då till några familjer i grannskapet. I den första gården hade de just kommit ur bastun och låg i sina sängar. Vi hade pumpor med oss. Vi öppnade försiktigt dörren och rullade in en pumpa. Och då sa en: "Herre Jesus, Herre Jesus, nu kommer det nå't in genom dörren!" Det var nog roligt då. Nu har vi bara nyårstomtar.

– Och julgranar började man ha rätt allmänt, när vi var små. Granen klädde med flaggor och "niknaker", äpplen, ljus, bomull och pappersrosor. Den skulle vara alldeles full med saker, så den bara hängde. Ju rikare man var, desto mera hade man att hänga i julgranen!

Julhalm och staffmässgudar

– När min mamma var ung – hon blir nu 95 år i sommar, hon är i Sveri-

ge – då hade man halm på golvet. När julen började tog man in halmen. Den skulle vara jämn och slät. Och den halmen skulle trampas sönder i riktigt små, små bitar. Ju finare halmen var, desto bättre gick det för bonden om sommaren. Det var också viktigt, att man inte gav den halmen åt kreaturen. Den skulle läggas särskilt och sedan skulle den brännas om sommaren på åkern. Om man gav den åt husdjuren, då skulle det hända dem något illa.

– Och varje natt i julhelgen skulle någon sova på halmen. De andra fick sova i sina sängar, men en skulle sova på halmen.

– Och så tog man halm och kastade upp den mot taket. Så många halmstrån, som blev kvar hängande där i taket, så många år skulle man få leva. Och barnen hade fritt fram i julhalmen. De fick bråka så mycket de ville.

– Och jag minns att man förr också strödde granris på golvet. Det kunde man ha också vanliga lördagar. Oj, vad det doftade gott.

– I julhelgen kom ju också staffsmässgudarna. Det var gamla karlar, som bara kom för att dricka öl och se om det fanns brännvin. De brukade sjunga. De brukade också dansa ibland, tre – fyra stycken i ring med varandra.

Julottan

– På jultid morgonen körde man till kyrkan med häst och bjällror före. Oj, vad det var fint. Många hästar var det, och bjällrorna klingade så vackert. Också tidigt på nyårmorgonen for man till kyrkan med häst och bjällror. Nu finns det ingen kyrka längre; kyrkan är söndrig. Vi hade en vacker kyrka.

– På jultid morgonen var det viktigt att komma först hem från kyrkan. Den, som kom först hem, var först i arbetet hela året.

Och då skulle man lyfta på alla åkerbruksredskapen, på harven, på årdret och allt det andra, så skulle ingenting gå sönder. Och så skulle man ge kreaturen bröd och litet öl. Då skyddades de mot olyckor.

– I år är julen mitt i veckan. Då måste vi ju arbeta. För oss, som minns julen känns det konstigt. Men de unga, som nu växer upp, vet inte om det.

Minnen från barndomen på Nargö och den första långresan

Nedtecknade av sjökapten August Schmidt

Min far dog 36 år gammal i tbc. Då var Bernhard tio år, jag sex, Olga fyra och Berta tvåochethalvt. Jag minns inte mycket av min far, annat än att han var stovväxt, hade bruna ögon, lockigt hår och krusigt skägg. Han talade tyska med oss barn för att vi skulle lära oss språket, för han hade gått i tysk skola i Reval. Annars talades det svenska hemma, men far kunde också estniska och ryska.

Min mor var 29 när far dog. Hon kom från Bakbyn och hade gått i skola i Schmidts storstuga innan skolhuset på Nargö byggdes 1875. Hon genomgick en sjukvårdskurs i Reval och verkade som sjuksyster och barnmorska på Nargö.

Annandagslekar

– Annandag jul gick man och hälsade på släktingar. Då for jag till min moster, för där fanns det mycket ungt folk. Hos henne samlades ungdomar från hela byn. Och där dansade vi och där lekte vi. Och en del tog brännvin. Men det var nog ytterst få som drack. Man visste ju precis vem av de 3·200, som då fanns på Ormsö, som tog brännvin. Det var så sällsynt.

– Bland annat lekte vi en lek med en kort sticka, som gick från mun till mun. Den, som fällde stickan fick ge pant. Efteråt skulle man lösa ut panterna. Då kunde man få kyssa ugnen, kyssa en pojke eller man kunde få kyssa någon annan under foten. Man kunde också bli dömd att gå till en annan gård för att hämta ett stycke bröd eller något sådant. Och det var ju väldigt svårt. Det var många, som inte alls gick. "Jag går int'dit, jag går int'dit," sade de. "Men hur skall man gå hem med en sko?" sade de andre. Mest lekte man annandag jul. Det kunde bli dans också, mest vals, polka, schottis och bytandans.

Ann-Mari Häggman skrev ned berättelserna och normaliserade språket

Vårt hus låg nära kyrkan och skolhuset i korsningen mellan Bisvägin och Bakbisvägin (även kallad Schmidts gatan). Huset byggdes år 1856 – 57 av min farfar Matthias på samma plats där det ursprungliga, av farfars farfar Jaan byggda huset (Jaans ställi), som brann 1854, hade stått. Mattias dog 1870, 49 år gammal, och hans hustru Anna, tio år yngre, blev änka med tio barn, varav Carl, min far var 18 år och äldst. Tre år senare friköpte han stället för en summa av 240 rubel.

Vårt hemman bestod av boningshus 14x7,5 meter, bastu, smedja, klädbod, mangelbod, mjölbod, fiskbod, nätbod, stall, ladugård, hölada, ytterligare en lada på ängen, och gemensamt med ett annat hushåll en strandbod i Bis hamnen och en väderkvarn på Kiinskarelen, som fortfarande stod kvar år 1890. En annan kvarn stod vid Skitstein på Kvärnkarelen, men ingen av dem var i bruk när jag var barn.

Tidigare bytte man fisk mot säd – två tunnor råg för en tunna strömming, men i min barndom tog man fisken till stan och köpte mjöl för pengarna. På den tiden man bytte till sig säd från bönderna seglade man till Finland efter salt, där det var billigare. Min farfar Matthias och hans bror skulle fara till Finland efter salt i en alldeles nybyggd femberling (båt med 5 bord). Men av någon anledning blev de osams och det slutade med att de sågade av båten på mitten så de fick en halva var. Fast det blev ingen resa den gången.

Annars gjordes det mesta hemma, såsom sängar, bord och stolar, träkärll, slädar och kälkar, mangeln, vävstolar, verktyg m m. Även skor och stövlar gjordes och lagades hemma. Kvinnorna spann och vävde tyg: linne, halvlinne och ylle. Underkläder och kvinnokläder syddes av husets kvinnor, men männens ytterkläder syddes av skräddare. Kvinnorna byggde också strömmings- och flundernät av fint

lingarn som de själva spunnit, och lagade dessa.

Vårt hus låg omkring 200 meter från Bis hamnen, på en rullstensås som fortsatte ut i havet och blev Vallkarel. Mellan huset och Vallkarel låg Vallbärgena, en gammal stjärnformig jordskans som började byggas år 1727 då en liten trupp förlades dit, och rekonstruerades och byggdes ut med fler vallar och vallgravar år 1766 då även bryggan längst in i viken och brunnarna några tiotal meter därifrån kom till. (På en gammal karta i Kungl. Krigsarkivet står angivet Batterie och Wattenplatz). Brunnarna fanns kvar under mellankrigstiden, men bryggan hade förfallit och var närmast en hög sten och några vattensjuka stockar som kallades för Skansen.

Vallkarel gav ett visst skydd för de västliga höststormarna, och därför var båtplatserna där mer uppskattade än de som låg längre in i viken, på sandstranden. Längst ut låg Engelsmans Gronni med livsfarliga brottsjöar under västlig storm. Bläste det riktigt hårt gick brotten från Vallkarel i ett ut till Engelsmans Gronni och då gick det inte att komma in eller ut ur Bis hamnen.

Nät för vassbuk togs i bruk omkring 1890. Tidigare hade man fiskat vassbuk med not Eestersido (på östra sidan). Fyra hemman hade gått ihop till ett notlag: 4 män, 2 stora flatbottnade båtar som inte seglade och en stor not. Varje notlag hade sin egen, med pålar märkta plats och egen strandbod Eestersido. Fick man ingen fisk, så lagade man mat och sov över i boden. Var fångsten bra seglades den hem och ett förklä hissades på en åra. De som var hemma brukade hålla utkik. De fick också segla eller ro fisken till stan. Oftast föll detta på kvinnornas lott. Var det motvind, kunde det ta 5 – 6 timmar. Den som under rodden blev törstig, drack havsvatten ur ett öskar. Det blev bättre med nät, då man slapp vänta tills fisken kom till slät botten där man kunde dra not.

För nargöborna var lotsningen en viktig inkomstkälla. Fartyg på väg från Östersjön till Reval passerade mellan Nargö och fastlandet. Trafiken var livligare på vintern, när isförhållandena hindrade sjöfart till St Petersburg. Då lossades lasten i Reval och fick sedan fortsätta med tåg.

Kapten August Schmidt i S:t Petersburg 1914

Rätt att lotsa hade alla, som hade eget hus. Dessa var oftast byggda på av kronan arrenderad mark. Arrendekontraktet kallades för 'knischka' (dimin. f ryska 'kniga' = bok). Alla "knischka-karar" hade alltså rätt att lotsa. I slutet av 1890-talet gick samtliga Nargö-lotsar på utbildning i Reval och utexaminerades där.

Lotsningen skedde i tur och ordning från hemman till hemman. Fartyg på väg mot Reval som begärde lots (med flagg) räknades som 1 skepp. Om de inte hissade lotsflagg, men tog ombord lots, räknades 2 skepp till samma hem. Fartyg som lotsades under natten föll inte under turordningen och kunde lossas av den som var först framme. Detta förorsakade ibland högljudda dispyter om huruvida ett fartyg skulle anses vara "turbåt" eller "nattbåt". Fartyg på väg ut från Reval räknades inte in i turordningen. Som regel togs de ut av den som lotsat in dem, då också avtal träffats om arvodet. Detta utgjorde en rubel för varje fot djupgående. Ett litet djupt lastat fartyg kunde alltså vara lika givande som en stor båt utan last. Normalt djupgående var 10 – 20 fot.

För att så effektivt som möjligt kunna spana in alla annalkande fartyg, men givetvis också hålla ett öga på sjöfåglar, säl, vrakgods och annat som rörde sig på havets yta hade många hus en stege rest mot ett träd, varifrån man hade fri utsikt över havet. Schmidts

lotsstege var 12 meter hög och gav fri utsikt över hela farleden från Suuropps ut i väst till Revals redd.

Då lotsningen sålunda fördelades mellan 40-talet hemman, blev det 2 – 3 lotsningar per år och alltså en inkomst av 20 – 50 rubel. I hus där mannen dött fick änkan arvodet och den som lotsade fick dagspeng, som utbetalades enligt antal dagar lotsen varit borta hemifrån.

På vintern kunde det hända, att isen pressades samman så att fartygen inte orkade forcera den för egen maskin. Då fick nargöborna rycka ut och med hjälp av isbillar hugga loss fartygen, varefter de backade och rammade på nytt. I vårt hem fanns tre isbillar, en för varje man. Ibland sjöng man i takt med slagen. Tyvärr tål inte visorna att tryckas . . .

År 1893 var jag tio år gammal när den första isbrytaren STADT REVAL kom. Det blåste svag SO vind och Bernhard och jag såg genom kikaren när den gick förbi Nargö. Det var kring jul, och man sade att Reval fått en isbrytare i julklapp.

Några år senare kom JERMAK som var byggd i Newcastle. Det var den starkaste isbrytaren i världen, byggd för forskningsarbeten i Norra Ishavet. När JERMAK gjorde sin första resa från S:t Petersburg till Reval för att undsätta fartygen var min farbror Frans Schmidt lots ombord i två veck-

or. Ombord var också konstruktören, amiral Makaroff för att se hur det fungerade. Men i fortsättningen tog JERMAK aldrig lots.

Senare, en gång när STADT REVAL hade fastnat i isen mellan Nargö och Meriküla, kom JERMAK till undsättning. Isen hade skruvat sig mot Suurop och var på sina ställen 6 meter tjock. Varje gång JERMAK rammade sattes isankaret ut, för att kunna backa och ta ny sats. Vi småpojkar var givetvis där och tittade på och jumpade på isflaken i rännan – fast det var mest sörja . . .

När jag var liten, ville jag gärna följa med på fiske, men ganska snart blev jag **tvungen** att vara med. Ofta låg vi över i bakbyn en hel vecka, kom hem lördag kväll och gav oss i väg igen måndag morgon. Vi stack ut strax efter midnatt och min uppgift var att hålla båten läns. Jag fick också passa alla bojar och snabbt lossa dem från näten när de drogs in i båten. Och när vi la nät, fick jag kasta bojarna och passa flarnen. Jag var jämt sömning och somnade ofta. Då passade drängen på att rappa till nätet, så vattnet stänkte mig i ansiktet. Jag var sömning och arg, men vad hjälpte det – jag somnade igen och fick en ny skvätt i ansiktet. Ibland sov jag när jag gick och gick rakt på något träd.

När jag börjat skolan fick jag, innan skolan börjat, frakta sex spann vatten till djuren. Med vagn när det var barmark, och med kälke på vintern. När jag kom hem från skolan fick jag knyta säckar till bojarna. Dessa knöts av grovt snöre, med täta maskor så att korkarna inte kunde komma ut, och var svåra att knyta. Det fick jag göra så länge det var dagsljus. I skymningen tilläts jag gå ut att springa lite. Men inte efter det jag fyllt 15 år, för då skulle jag vara ute för en hel karl.

När det blev mörkt tändes lampan som hängde mitt i storstugan och då samlades alla kring den. Kvinnorna spann eller lagade nät eller sydde. Jag och de 2 – 3 skolbarnen från Bakbyn som låg över hos oss för att slippa gå de 6 kilometrarna hem, läste våra läxor.

Jag var 8 år gammal när Bernhard kom hem från skolan och berättade, att Lillängs-August skjutit en allo (alfågel) i en reeko (råk) vid Kabelkarel.

Men fågeln hade drivit ut mot näätning (tunn iskant) och kunde inte nås. Då hade August sagt till skolpojarna som hört skottet och kommit springandes för att se vad som hänt, att den som fick tag i allon kunde behålla den.

Bernhard menade, att om man surrade ihop båtshaken och ljustret, så skulle man kunna nå fågeln från den hårda iskanten. Vi gjorde så, men nådde ändå inte fram, varför Bernhard föreslog att vi skulle hugga loss ett isflak med båtshaken, och så skulle han paddla fram till fågeln. Så vi högg och högg och till slut fick vi loss ett flak, och så småningom kom Bernhard fram till fågeln. Men när han skulle sträcka sig ut för att ta allon, sprack isflaket och Bernhard föll i. Ingen del var längre tillräckligt stor för att bära honom, så han lämnade båtshaken och sam till en närliggande stenbumling, Kabelkarels-flodon. Där satt han med sin alfågel och glodde. Jag ropade åt honom att han skulle simma i land för det var mitt i vintern och kallt och till slut tog han alfågeln fot mellan tänderna och började simma åt mitt håll. Så vi fick alfågeln till slut fastän vi miste båtshaken.

När jag var åtta år kom Frans-onkel hem. Han hade tjänat kronan i Ryssland i fem år. Sex år senare, år 1893, gifte han sig med min mor. Bröllopet firades i tre dar av ett hundratal inbjudna. Man hade bryggt 200 stop öl och köpt 2 lådor portvin i stan.

Vintern därpå for Frans-onkel och mamma till stan med häst. Det var vackert väder, för annars hade de ju inte gett sig av, men på återvägen blåste det upp från väst, isen började driva och brytas upp. Efter en tid blev isflaken så små, att hästen gick ner sig, men hur det nu var så fick de upp den igen. Det dröjde dock inte länge förrän hästen sjönk igen, och ännu en gång fick de upp den. Men när så hästen försvann för tredje gången fick de lämna den och försöka rädda sig själva. Alldeles utmattade tog de sig i land på Hülkarsändan och kom så småningom hem. Jag minns det väl, för gummorna i byn kom för att höra hur det hade gått till.

Men det var inte noga med förlusten av hästen. Nästa år blev vi närmast husvilla, och till detta bar jag och Bernhard skulden. Det var så att i kö-

ket hade vi en stor spiskupa som fortsatte rakt upp i skorsten. Bernhard kom på idén att skjuta glödande kol med slangbåge upp i spiskupan. Dessa glödde och gnistrade och det var väldans grant att se. Vi hade hållit på en bra stund när grannarna kom och skrek att huset brann . . . Några kol hade flugit rakt upp genom skorsten och antänd halmtaket som brann ner. Men grannarna hjälpte till med släckningen och så kunde ytterväggarna räddas, fast de delvis förkolnat.

Vi hade knappast hunnit hämta oss från allt vad detta innebar, när olyckan drabbade oss på nytt. Bernhard, storebror, som målade och spelade fiol och visste allt om stjärnorna sprängde bort sin högerhand . . .

Jag gick fortfarande i "efterskola" på lördagarna när en finsk passagerarbåt som hette VIRGO gick på grund vid Haraoddn. Det blåste hård NO vind och isen började pressa så hårt att bärgningsfartyget måste lämna haven. En nargöbåt fick i uppdrag att bevaka den. Men isen skruvade så hårt, att fartyget pressades av grundet och kom i drift. Det hade också sprungit läck och tog in mycket mer vatten än vad man hann pumpa ut, så nargöborna rodde i land efter hjälp. Frampå morgonsidan gick 15 man ombord, däribland jag. Vi började hissa upp vatten i hinkar och lyckades så småningom få fartyget ankrat i lä av Nargö. Roderledningen var skadad, så vi styrde med hjälp av vinscharna. När vi fått ut mer vatten kunde vi reparera rodret, och så började vi röra oss mot Reval.

När vi hunnit halvvägs mötte vi bärgningsbåten som erbjöd assistens. Men kapten avböjde. Han hade överenskommit med nargöborna, att om de kunde rädda fartyget, så skulle de få 1000 rubel, och dom pengarna fick vi. Min andel blev 35 rubel! Sen fick jag ytterligare 10 rubel av bärgningsbolaget som hade ett stående avtal med nargöborna om hjälp när det var skeppsbrott vid ön. Det var mina första "stora" pengar. En dräng fick arbeta en hel sommar för 40 – 45 rubel. Några dagar senare, när jag med böcker under armen var på väg till skolan retades Lillängs-Kalle: "För några dar var du stor karl och bärgade fartyg, och nu går du i skolan . . ."

En dag rodde jag och Jannis Artur till Kvastgronni för att fiska torsk. Det var sjutton vad dom nappade! När vi fått omkring 500 torskar rodde vi de 6 kilometrarna hem och åt lite, och därefter rodde vi de 15 kilometrarna till stan för att sälja fisken.

I Fiskgravin (Kalarand) blev jag arg när en torgofka (torggumma) bjöd en rubel för 100 små torskar. En kopek stycket! När hon fått vad hon skulle ha och såg, att de som var kvar var större, ville hon ha fler för samma pris . . . Dom, torgofkorna var väldigt luriga . . .

När vi sålt fisken rodde vi hem igen. Då hade vi varit i gång i 24 timmar, tagit 500 torskar, rott 42 kilometer och inte sovit en blund på 35 timmar. Men vi tjänade tre rubel och åttio kopek per man.

På vintern när man inte kunde fiska på grund av isen, användes tiden till att se över redskapen och laga dessa. Man snickrade sånt som behövdes och så fort det blev slädföre såg man till att få hem den ved som behövdes från skogen. Man fällde torra träd i kronans skog och kapade stammarna till lagom längder. Och så släpades vreden hem, oftast på en stor vedkälke. Hittade man en alldeles kvistfri fura användes den till korgflätning, fast då fick den inte vara torr förstås. Spånkorgarna användes till att samla upp fisken i (till sköljning använde man korgar flätade av rötter), till att ha kläder i när det var stortvätt och givetvis mindre korgar för svamp- och bärplockning.

Men man hade alltid ett halvt öga riktat mot sjön, för det kunde tänkas att man kunde dryga ut kosthålllet med skjuten sjöfågel eller säl. Och tidigt på morgonen gick man "langsmå stranden" om det var pålandsvind, för det kunde ju ha flutit i land något användbart.

Varje lördag gick man i bastun. Om man inte eldade själv, så kom någon grannes barn med bud att man var välkommen till dem. I bastun blev man givetvis ren, men det var långtifrån allt, för där fick man också höra vad som hänt under den sista tiden, och så berättades allehanda händelser och äventyr från förr i tiden så långt någon kunde minnas, eller vad någon hört berättas som ung. En muntlig tradition som fördes vidare från släktled till släktled, och som för de yngre innebar

både föredömen och varningar. Efter karlarna var det kvinnornas tur att gå i bastun, och när man gick hem så var det med en skön skänsla att vara ren, att ha rena kläder, och hela huset var varmt och doftade av nybakat bröd.

Jag kunde varit 15 – 16 år den vintern. Det var blåsigtt väder med snöfall och jag låg på isen och passade vid en reeko vid Klausis karel. En flock allor sam i råken, men de höll sig för långt borta. Till slut kom de dock inom skotthåll, och jag träffade två stycken med ett skott. Alldeles därefter fällde en flock skrakar, en sju – åtta stycken i råken, och jag som inte hunnit ladda om! Min bössa var en mynningsladdare, och eftersom jag inte kunde resa på mig, så fick jag försöka ladda den, liggandes på sidan. Det var svårt att få ner krutet, för pipan var immig efter förra skottet, så krutet fastnade på insidan av pipan. Skrakarna som under tiden simmat åt mitt håll hade satt sig på iskanten alldeles i närheten, så jag lade an och tryckte av. Men det blev bara en liten fjutt som skrämde iväg skrakarna. Jag blev väldigt ledsen över att det skulle behöva vara på det sättet. Visserligen hade jag två alfåglar, men de gav inte alls samma prestige som skrakar gjorde . . .

Men en annan gång sköt jag skrak på Vallkarel. Det var hård NV vind och snöyra, och i den hårda blåsten drev den fort ut från land. Jag hoppade i sjön för att hämta den och vadade tills vattnet steg mig till bröstet, då jag liksom hajade till. Så jag vände och sprang hem för att hämta Frans-onkel. Tillsammans sköt vi ut båten och bärgade fågeln. En skrake, ja se det var något att komma hem med på den tiden! Det var innan det blev vanligt med ekstockar – man använde sig av bottnätsjollan. Det var bara Lillängs Kristjan som hade en eka för skrakjakt, och Männikus Eda en annan.

En morgon, innan jag hade gått till sjöss, gick vi ut från Bishammen för att lotsa åt Koplihållet. Vi var åtta man som drog på en båt med köl. Det var fortfarande mörkt.

När vi gått ungefär 4 kilometer vände vi mot väster, där fyra fartyg väntade vid iskanten. Vi fick bråttom värre. Båten drog vi mellan oss över isen, över de större flaken som bar både oss och båten. Så kom vi till en spricka som var ungefär 2 meter bred och där

måste vi över. Vi tog sats och mening- en var, att vi som drog i fören skulle hoppa över, men han som drog på andra sidan ångrade sig i sista ögonblicket, släppte taget i båten, som lade sig över åt mitt håll, med påföljd att jag sjönk till halsen i vattnet. Jag blev givetvis uppdragen med en gång och så fortsatte vi.

En bra bit längre bort kom vi till ännu en spricka, och fast den bara var omkring en meter bred, föll jag i vattnet igen, eftersom mina kläder var styva och tunga av vätan och hindrade mig att hoppa ordentligt. Men dom drog opp mig och vi fortsatte. Vartefter blev isflaken mindre, så till slut gick vi i båten och sköt fram den mellan flaken tills vi kom till öppet vatten. De som var i fören, föste undan flaken med benen, medan de andra sköt på med båtshakarna. Det tog ungefär en timme innan vi kom till öppet vatten och kunde börja ro, och då fick jag tillfälle att hålla ut vattnet ur sjöstövlarna och vrida ur strumporna. Och så började båtarna att röra sig åt vårt håll, och en efter en tog de lots, alla fyra. Det var ungefär mitt på dan.

Vi hade ytterligare två lotsar i båten, men de måste stanna, då vi annars inte klarat av att släpa båten tillbaka till Nargö. Så vi började ro åt Suurop till, i avsikt att gå i land i Meriküla. Vi var ganska nära och hade säkert kommit i land om en kvart, när vi såg ytterligare ett fartyg komma från Suurop-hållet.

Så vi vände och rodde ut igen för att möta det. En lots gick ombord, båten togs på släp, och eftersom fartyget inte ville gå igenom isen under natten, ankrade det utanför Meriküla, där vi rodde i land.

Det var sent på kvällen innan jag till slut kunde torka mina våta kläder i Meriküla-Peeters kök. Och där på köksgolvet sov vi tre den natten. Nästa morgon hade det blåst upp från SV, isen hade smulats sönder och det var bara att sätta segel och segla hem till Nargö. Det låg issörja omkring en kilometer ut, när vi kom fram, men med hjälp av seglet kom vi igenom utan större svårigheter.

Fast en annan gång höll det på att gå illa för oss. Det var hård kyla och havet var täckt av blankis. Ett fartyg var på väg in västerifrån och vi skulle möta det och erbjuda lotsning. Vi var sex man som gick ut från Bishammen i

en fiskebåt försedd med medar. Isen var täckt av ett lager rimfrost som gav gott fäste, så det gick bra ungefär 3 kilometer, tills isen inte bar oss längre utan vi var tvungna att dra oss fram genom nyisen med båtshakarnas hjälp.

När vi kom fram till fartyget ville de inte ha lots, så vi vände hemåt igen. Men nu hade vinden ökat och började köra ihop isen som vi tidigare dragit oss igenom. Risken fanns, att isen skulle skära igenom borden eller också trycka ihop båten för oss. Det såg riktigt illa ut. Men så vände vi båten med fören mot isrörelsen och då blev det lite bättre, och till slut kom vi fram till is som var tillräckligt stark för att bära oss. Men nu råkade vi ut för ett annat elände. Vinden hade nämligen sopat bort rimfrosten, och isen var hal som glas. Så fort vi fick fart på båten började vinden skjuta oss mot NV, förbi Nargö. Fast vi var sex man hade ingen av oss broddar, så enda sättet att komma någotsånär åt rätt håll var att dra båten springande. Vinden förde oss snett ändå, och till slut kom vi i land vid Klausis, flera kilometer hemifrån, och det var på håret att vi missat Nargö helt och hållet och drivit ut mot öppna havet . . .

Men nu var jag sjutton år och började som alla nargöpojkar att längta efter att få komma ut, att mönstra på något skepp. Sjömanskistan var klar med vackra knopar som jag själv gjort runt handtagen, grönmålad med svart lock. Sjösäcken som jag också sytt själv innehöll bl a oljestället som bestod av jacka, byxor, sydväst och sjöstövlar. Kompassen kunde jag med både streck och grader.

Mitt tillfälle kom, när s/s MANDSHURIA kom till Reval i nov 1900. Det var en ganska stor ångbåt på den tiden, tillhörande Danska Ostasiatiska Kompaniet, och seglade under rysk flagg.

Nargöpojkarerna var språkkunniga och så fick fyra erfarna sjömän jobb som rogångare (quartermasters), och fyra oerfarna jungmän gick till sjöss för första gången, däribland jag. Befälhavaren, överstyrman, tredjestyrman, doktorn, timmerman och lamptrimmaren var danskar. Andre- och fjärdestyrman var ryssar. Båtsman och sex matrosar var ester. Maskinfolket kommer jag inte ihåg. Kockarna och

Flyktingbåten

Båten som bar över Östersjön var inte större än så.

Här får den murkna, landfast och grön, men en aning besvärlig ändå.

För den påminner om var Litauen fanns och Estland och Lettland låg som en orealistiskt förhoppningsfull krans av nationer på eget bevåg.

Sånt passar sig inte att knysta om i supermakternas tid.

Vi söker oss säkrare gräl, liksom, än de gamla, här hemmavid.

GAUT

Ur DN 21 mars 1976

eldarna var kineser, omkring 35 man.

Sjömanshemmets föreståndare som mönstrade på oss, var vår granne från Nargö, Albinus Ambrosen.

I slutet av november avgick vi till Köpenhamn, som var en stor och imponerande stad, och där provianterade vi för den förestående långresan. I Kattegatt fick vi emellertid en riktig höststorm över oss, varför vi ankrade i lä av Skagens Rev i sällskap med ett 20-tal andra fartyg som också låg och väntade på bättre väder. När vi nästa kväll lättade ankar gick det fortfarande hög sjö och det ville sig inte bättre än att jag blev sjösjuk. Som tur var, var det mörkt, så ingen upptäckte min

ömkliga belägenhet.

Efter några dygns resa kom vi till Antwerpen. Där var det strejk, så vi fick själva bunkra fartyget. Det tyckte jag var förnämligt, att få 20 kopek i timmen och kunna ta det lugnt med skyfflingen. Det är det enda jag minns därifrån, och så 2 rorsmän som rymde.

Sedan fortsatte vi över Biscaya, där vi hade lugnt och fint väder, genom Gibraltar sund och in i Medelhavet, där vädret var vackert med solsken varje dag. Adriatiska havet var fullt av vackra öar som hörde till Grekland, och vi seglade vidare genom Dardanelerna, Marmarasjön och Bosporen, med turkiska huvudstaden Konstanti-

nopel på bägge sidorna av sundet. Man kunde tydligt se de vackra orientaliska byggnaderna och moskéerna.

I Svarta Havet angjorde vi Gelentshuk. Den omgivande kaukasiska kustens snöklädda berg var mäktiga imponerande för oss som endast sett berg på bilder. Vi lastade cement. Mitt jobb var att räkna cementtunnorna, och det trivdes jag bra med. Sedan fortsatte vi till Novorosijsk där vi också lastade cement med destination Fjärran Östern.

Så seglade vi tillbaka mot Medelhavet igen och när vi kom ut i Egeiska havet med dess myller av öar, undrade jag vilken av dem som kunde vara Pathmos där lärjungen Johannes sett himlen öppnas för sin syn? Bibliska historien blev plötsligt väldigt levande.

I Port Said klarerade vi in och tog ombord två lotsar och två rorsmän och så fortsatte vi in i Suezkanalen. Ungefär halvvägs ligger en sjö som det tar ett par timmar att passera, och där möter man fartygen som går åt motsatt håll. Landskapet runtomkring är sandöken och jag undrade för mig själv var det var som Israels barn kom över från Egypten till Kanaans land – om det verkligen var genom Röda Havet? I Suez lämnade vi lotsarna och rorsmännen och fortsatte ut på Röda Havet som var helt annorlunda och olidligt varmt. Vi satte solsegel över alla däck för att få det svalare, och ändå var det omöjligt att sova i skansen, fast det var något bättre på backen. Kineserna sov på ettans lucka.

Det var intressant att få se Sinai berg, där Moses fick sina lertavlor som vi läst om i Bibeln. Nu blev vi förbjudna att dricka vatten eftersom detta kunde orsaka diarré. I stället drack vi havremjölsvälling. På nyårsdagen stärkte vi kroppen och själen med vinglög och så funderade vi mera över det där med Israels barn och de egyptiska krigarna som förföljde dem och drunknade i Röda havet, allt enligt Bibeln.

Det blev svalare när vi kommit genom Bab-el-Mandeb-sundet ut i Indiska oceanen, fast vi fortsatte att sova på backen. Vi såg delfiner som lekte i skummet runt bogen, och fiskar som såg ut som strömmingar och kunde flyga flera hundra meter. Under nätterna hamnade några på däck.

På söndagarna när jag var ledig, frå-

Estlandssvensk ordbok ges ut

SOV:s styrelse har beslutat att i nytryck (s.k. faksimiletryck) utge en bok om de estlandssvenska dialekterna. Boken innehåller ljud- och formlära samt ordbok och behandlar

- rågö- och vippalmålet, ormsö- och nuckömålet samt dagö- och gammalsvenskbymålet
- runömålet

Utgivandet sker med en ny fototeknik efter Herman Vendells böcker från 1890-talet över de angivna bygdemålen. Innehåll c:a 500 sidor.

Boken beräknas föreligga färdig i början av år 1982 och kommer i inbundet skick att kosta 80 kronor. Försäljning sker på föreningens expedition Vikingagatan 25 i Stockholm. Boken kan också beställas mot postförskott (porto c:a 25 kronor inom Sverige) med användande av den blankett som medföljer denna tidning som bilaga.

STYRELSEN FÖR SVENSKA ODLINGENS VÄNNER

gade jag vakthavande styrman om jag kunde få stå till rors, och det fick jag medan rorsman stod bredvid och såg till att jag höll kursen. En dag ville jag veta hur stor båten var. Så jag stegade 50 steg från förstäven till promenaddäck, och därifrån ytterligare 100 steg till aktern. Skorstens omkrets var sju famnar.

Så kom vi till Malakkasundet, med vacker skog på båda stränderna. Det doftade som i en bastu eller hölada. Singapore vid Syd kinesiska sjön var verkligen en annorlunda värld, befolkad av kineser och malajer som arbetade på båtarna. Det var skojigt att se när de åt ris med pinnar ur träskålar. Kineserna hade håret borttrakat från pannan och flätat, med inflätade svarta band som räckte till midjan. Finfolk bland kvinnorna hade fötterna inpressade i så små skor att de inte kunde gå, utan fick bäras av två män i en bärstol.

Från hamnen till stan var det ungefär fyra kilometer. Man kunde åka fyra personer med häst och vagn eller två i en kärra som kallades rikscha. Båda gick lika fort för det var många fordon som trängdes när man skulle åka.

På kajen kunde man köpa frukt av olika slag, men även andra grejor. Jag tyckte bäst om bananerna och åt så många att jag fick ont i magen. Trots det kunde jag inte sluta. Jag köpte sommarkläder och solhatt, som allt var

mycket billigt. När vi lämnade Singapore hade vi flera apor ombord, och även levande höns. Det var ett riktigt spektakel, för aporna var påpassliga och stal äggen så fort de var värpta, och så bar det av upp i riggen i hiskelig fart, först apan med ägget i handen, och så hela flocken efter. Men när masten tog slut blev det slagsmål, ägget föll i däck och hela skocken rusade ner för vanterna för att slicka i sig lite av ägget, och på det sättet blev det en broderlig delning till slut.

Kinesiska sjön var full av djonker, ett slags segelskutor med bambustöror tvärs över seglen. Vi hade varmt och vackert väder hela resan till Port Artur i Gula sjön. Fästningen Port Artur låg vid en vik, skyddad av höga berg kring en smal infart. Det erövrades av japanerna fyra år senare, under rysk-japanska kriget. Här lossades en del cement och med resten fortsatte vi till en plats som hette Da-li-engan vid andra sidan av bukten. Så fortsatte vi över Japanska sjön till Vladivostok, där jag några år senare tog sjökaptensexamen.

Nästa hamn blev Modje i Japan, där vi bunkrade. Detta försiggick på så sätt, att männen stod på ställningar på fartygets utsida och kastade små kolkorgar uppåt till varandra till bunkringsluckan, varifrån kvinnorna forslade kolet vidare längs rännen till bunkern. Ibland bar kvinnorna barn i sele

Modersmålets sång – ännu en gång *Hemlängtan!*

År 1957, på hundraårsdagen av Johan Fridolf Hagfors' födelse, var Svenska Odlingens Vänner (SOV) en av initiativtagarna till den uppvaktning som då skedde vid skaldens grav och som utförligt och på ett mycket kärleksfullt sätt skildrats av Elmar Nyman i Kustbon nr 1 år 1957.

Den 22 augusti i år högtidlighölls 50-årsdagen av Hagfors' död. Det var en stor skara finlandssvenskar, rikssvenskar och estlandssvenskar som samlades på Skogskyrkogården i södra Stockholm för att hylla hans minne. En kör från Helsingbygden norr om Helsingfors sjöng under Per Snickars' ledning. Finlands svenske biskop John Vikström förrättade bön och högtidstal hölls av den finlandssvenske stadsarkitekten fil. dr Carl Jacob Gardberg, tillika ordförande i föreningen Svenska Folkskolans Vänner, en av initiativtagarna till uppvaktningen. Gardbergs tal återges på annan plats i denna tidning.

Högtidligheten på Skogskyrkogården uppmärksammades även av Sveriges Radio, vars falureporter Lars Ramsten var på plats i Stockholm. I sitt program "dryga timmen" några veckor efteråt gav han en del glimtar av Gardbergs tal och intervjuade några av de övriga deltagarna. Och så fick man höra kör och allmänhet gemensamt sjunga Modersmålets sång i Sveriges Radio, båda verserna.

Tidningen EESTI PÄEVALEHT hade den 22 augusti under rubriken "Eestirootslaste 'rahvuslaulu' autori

på ryggen när de arbetade, andra kunde sova i ett bylte på durken.

Hemresan gick via Shanghai till Saigon där vi lastade kopra, som vi också tog ombord från pramar på Penangs redd i Siam. Efter Suezkanalen for vi genom Messinasundet till Marseille, Le Havre, Köpenhamn och förbi Nargö – till S:t Petersburg, där resan tog slut.

Min första långresa varade i sju månader och tio dagar.

målestus" (till minnet av estlandssvenskarnas "nationalsångs" författare) Modersmålets sång – på svenska – och en minnesruna över Hagfors – på estniska – införda. (HM)

Som Elmar Nyman framhåller började Modersmålets sång användas av estlandssvenskarna redan före första världskrigets utbrott. Alexander Sarnberg drar sig till minnes att han var med och sjöng sången år 1909. I början av 1920-talet blev den vår "nationalsång" sedan "i tusen sjöars land" ändrats, först till det rikssvenska "i älskat fosterland" och sedan, vid utgivandet av den estlandssvenska sångboken med titeln DU SKÖNA SÅNG (observera symboliken) år 1957 (observera årtalet) till "i våra fäders land".

Modersmålets sång tillkom under en tid då förryskningen började anta diltills oanade proportioner. Under den s. k. Bobrikovska eran i Finland blev den ett allt större hot mot både svenskar och finnar. Därför tycktes ekot av skotten i senatshuset i Helsingfors år 1904, när den unge patrioten Eugen Schauman dödade Bobrikov och sedan tog sitt eget liv, genljuda i Estlands svenskbygder ännu under 1920- och 1930-talen, långt tydligare än ekot efter de skott i Sarajevo som tio år senare säges ha varit upptakten till första världskriget.

Av Svenska Folkskolans Vänner hade även SOV inbjudits att delta i minneshögtiden på Skogskyrkogården och att vara med i den allmänna blomsteruppvaktningen. Gärna hade även vi sällat oss till den rad av föreningar, organisationer, institutioner och privatpersoner, som bringade Hagfors sin hyllning men genom något missförstånd blev detta inte fallet. Estlandssvenskarna önskar därför här och nu ännu en gång bringa Johan Fridolf Hagfors sin hyllning och sitt varma tack för att även vi blivit delaktiga i Modersmålets sång.

Thomas Lorentz

En dag jag återsåg min stad.
Jag undrade, om jag var glad.
Men ack och ve, ack nej, ack nej.
En sådan känsla fanns där ej.
Det borta var, som kärt var förr.
Som främling stod jag
vid den dörr,
där förr jag lycka fann.
En lycka som blev alltför kort.
Jag avsked tar och skyndar bort.

Epilog:

Vem hindrar att vågen
slår emot stranden?
Vem hindrar, att sanden blir våt?
Vem bär sitt öde i handen?
Vem hör hjärtats stumma gråt?
Bärspe Bibor Maja

Andra världskrigets sjöoffer Kring en familjs öden

Om en del av dem som varit mönstrade i båtar seglande under svensk flagg finns en del att läsa i boken "Svenskt sjöfolk i krig och fred".

I boken namnges de förolyckade, varav 33 synes härstamma från Estland. En estlandssvensk har jag identifierat, nämligen matrosen Hans Timm på ångaren "Milos", Helsingborg, 5100 tn, som torpederades den 11 mars 1940 på Nordatlanten med destination England från New York.

Vi vet, att Hans Timm ej är den ende estlandssvensk, som omkom vid förlisning under det andra världskrigets internationella sjömanstjänst. I denna notis vill jag dock stanna vid Timms i Sviby.

Hans Timm var född den 26 maj 1900. Vid 25 års ålder "smugglades" han till Helsingfors i min farbror Hans potatisaska. Omedelbart fick han anställning på ångaren "Leida" som gick i trafik till England. Året därefter fanns i min farbrors potatisaska Lars Timm (född i Sviby den 25 maj 1903, död på Åland) och några andra Svibypojkar.

Två böcker

Gandonerna i Narva

Roman av Hans Björkegren
(Wahlström & Widstrand)

Läget 1919: Tyskarna har förra året drivit ut bolsjevikerna ur Estland, men då de på hösten lägger ner vapnen på västfronten, måste de också lämna Baltikum och de röda kommer igen. Estland har förklarat sig självständigt men har ingen armé och lider brist på allt, särskilt vapen. Det anhåller om hjälp från Sverige, men Sverige vägrar. Finland beviljar lån och därifrån kommer frivilliga; en engelsk eskader kommer med vapen. Bolsjevikerna hejdas i början av januari nära Reval och drivs sedan steg för steg tillbaka. Vid mitten av månaden företar en finländsk trupp under ledning av M Ekström (från Uppsala) en djärv kupp mot Narva och lyckas erövra staden.

Från Sverige och Danmark kommer en del frivilliga, som ingår i olika truppenheter. Carl Mothander bildar en särskild avdelning, Svenska kåren, som vintern 1919 ligger för utrustning i Narva. Det är om en del av denna kår som boken handlar. Mothander själv vistas för det mesta i sin stab på Hotel du Nord i Reval. Flera av hans officerare i Narva är missnöjda med honom och lyckas få honom suspenderad.

Så händer något.

En frivillig från Stockholm men av italienskt ursprung, Franchi, har tagit värvning i en kår, som nu ligger i Dorpat. Han hade från början tillhört Svenska kåren men hade efter en kontrovers med Mothander fått dennes till-

stånd att lämna den. Nu kommer han till Narva för att locka över folk till sin nya kår. Han vet att han är illa sedd av de andra svenskarna. Vad de särskilt lägger honom till last är en smuggelhistoria från Finland: han hade efter kriget där deltagit i smuggling av ryskt guld över till Sverige för att bekosta bolsjevikpropaganda med.

Värvingen lyckas inte för Franchi; i stället blir han gripen och förhörd av Mothander och den nye kårchefen gemensamt. De släpper honom mot löfte att inte upprepa värvningsförsöken. – Mothander reser tillbaka till Reval.

Men Franchi gör ett nytt försök inne på förläggningen, lockar mannarna och uppmanar dem rentav att använda vapen, om någon skulle försöka hindra dem att lämna kåren. – Då blir han gripen på nytt, ställd inför officerarnas ståndrätt och avrättad (10 mars).

Svår splittring inom kåren. Mothander rapporterar till ÖB och anklagar officerarna för mord, men ÖB Laidoner ställer sig på dessas sida. Mothander återfår inte befälet.

I de svenska tidningarna blir det storm.

En månad efter exekutionen förs Fr:s kvarlevor över till Stockholm, obduceras och begravs på nytt.

Boken gör mig förbryllad. Varför har den blivit skriven? Ska den vara en utredning av något? – Men källarmaterialet tycks vara alltför tunt och ovidkommande för att möjliggöra en tillförlitlig bild av skeendet.

Är boken kanske avsedd att vara ett slags historia över Svenska kåren? – Men den sysslar ju endast med ett tiotal officerares förehavanden och mellanhavanden under en tidrymd av några veckor. Av meniga nämns bara några få i förbigående, om utrustande, övningar eller annan militär verksamhet under denna tid sågs ingenting.

Boken är en dokumentärroman, som vill förena historisk sanning med konstnärlig inlevelse. Men detta är en vansklig genre, som bara passar i särskilt gynnsamma fall. Att på en och samma gång tillgodose omutliga fakta och fri fantasi är som att försöka springa åt två olika håll. Låt oss ta faktadelen först!

Författaren ställer upp sina figurer med namn, grad, persondata och lastbart leverne. Han har sökt i deras härkomst, skolbetyg, militärtjänst och civila anställning men har just ingenting graverande att anföra, bara insinuationer och illvilliga formuleringar. Det måste ha varit vanligt hyggligt folk, som förf framställer som "gandoner", ett öknamn på en "uppblåst, hal, vedervärdig och allmänt påträngande person" (eg ryskt slanguttryck för kondom). Läsaren sitter och undrar hur mycket som kan vara sanning.

Så den "litterära" sidan.

I varje grupp av människor kan man urskilja olika individer. "Gandonerna" däremot är alla lika till karaktären; man skiljer dem åt bara genom namn och grad. Författaren har inte mäktat med inlevelse i sina personer utan i stället hopat illvilligheter över dem. Men genom smädelser kan man inte karaktärisera andra människor, bara sig själv. Boken ger dokumentation över författaren som fullvärdig "gandon".

Björkegren kan berätta, har ordet i sin makt, kan ge fyndiga ordbilder och liknelser och har lätt att fabulera över sådant som han själv inte sett. Men denna förmåga utnyttjar han till mångordighet; han krånglar till den enkla handlingen, upprepar, antyder och mystifierar. Förmodligen är det avsett att öka läsarnas intresse, men jag känner mig enbart manipulerad och skulle ha lagt ifrån mig boken, om jag inte hade lovat Kustbons redaktör en recension.

Det var tur att jag läste vidare, för

Hans Timms äldre bror hette – liksom fadern – Anders. Brodern Anders avled efter strapatser under första världskriget. System Agneta – ett par år äldre än Hans – gifte sig på estniska fastlandet. Den yngre system Gertrud gifte sig med Johan Sjöman i Magnushof. Hon dog hemma och han dog här, men ättlingarna lever vidare.

Den fäderneärvda gården sköttes av brodern Johan med familj. Han avled den 8 augusti 1939 vid 43 års ålder på Sviby-hemmanet "Olmata", som flyttat till Sviby-viken efter den stora Svibybranden den 13 juni 1932. Modern

Maria, född den 19 juni 1862, dog den 13 febr. 1936. Svibybranden påverkade händelseförloppet. Maria Timm var född Mollin och syster till "Hoisohans", som vi äldre säkert kommer ihåg från stugan på Negårds, som senare övertogs av Bergströms.

Johan Timms änka Mathilda, född Bäck, dog här den 23 maj 1979. Barnen är väletablerade i Sverige. Men deras dotter Alvine Irene, f. 9 mars 1924, försvann med ett 10-tal andra svibybor i Östersjön vintern 1944 på väg till Sverige i en öppen segelbåt.

Havets öden . . .

HM

boken ändrar karaktär och slutar med ett intressant tillägg. Mina nedtecknade iakttagelser och slutsatser stämmer inte längre. Berättartonen är inte längre hatisk; ett par mannar skildras rentav sympatiskt och hänsynsfullt utan namngivelse.

Svenska kåren har upplöst under sommaren; dess medlemmar ingår nu i andra enheter och deltar i strid. (Den sista kårchefen och hans intendent lär ha fått resförbud för bristande redovisning, men de hade lånat en segelbåt på Ormsö och avvikit 22 augusti.)

I tillägget ger förf en del omständigheter kring bokens tillkomst. Han har lyckats spåra upp en kvarlevande från Sv kåren och försöker få honom att berätta levande detaljer från Narvatiiden, men gubben är ovillig att lämna ut andras angelägenheter. "De döda hämnas inte", uppmuntrar intervjuaren med en likplundrades trygga förvisning, men gubben är ståndaktig i sin rullstol. Till yttermera visso dör han snart.

Förf har själv börjat finna sin framställning "tveetydig". Han har genomgått en personlig kris med svårigheter att ta och ge mänsklig värme. Detta må gälla som förklaring till att boken blev som den blev. Innesluten i själskyla, hur ska man kunna gestalta sina romanpersoner annat än som vrångbilder? Men skall man i sådant tillstånd skriva en bok i ömtåligt ämne om namngivna döda män? Nej, det skall man inte.

Den Gyllene Kedjan

Historisk äventyrsroman av Olav Svedelid
(Forum)

O, min pojkdoms äventyrshistorier! Där satt man och upplevde allt sådant som den njugga verkligheten eljes förmenade en; där kunde man föreställa sig själv tillsammans med sina hjältar och dänga till liksom de, och man visste att vad som än inträffade, så skulle vi klara oss till slut.

Det är länge sen jag läste en äventyrsberättelse sist. Männe denna litteraturart har förändrats och blivit äldre liksom jag? Att jag läste denna bok beror bl a på att den delvis utspelas i Estland – i Narva och i svenskbygden.

Händelserna utspelas då Gustav II Adolf är konung i Sverige. Hans far, Karl IX, hade på sin tid lyckats fördriva sin brorson Sigismund från landet, därför att denne var katolik och hade blivit vald till kung i Polen. Några av Sigismunds anhängare hade blivit avrättade i Linköpings blodbad, andra hade flytt med Sigismund. Sedan dess hade krig rått mellan de två länderna.

Nu är det 1629. Kriget med Polen håller på att komma till stillestånd. (Örlogsskeppet Wasa ligger redan på Strömmens botten.) Gustav II Adolf gör sig beredd att ingripa i religionskriget i Tyskland.

Inför detta vittsyftande företag har två män fått i uppdrag att fara genom landet, pejla folkstämningen och spåra upp ev förberedelser till uppror. Den enes far hade varit greve och blivit avrättad som Sigismund-anhängare, varför sonen borde ha goda utsikter att vinna de missnöjdas förtroende. Han heter Gabriel Skotting. Hans följeslagare, Zackarias Hök, är den intressantaste: klipsk i huvudet och rask i alla kroppens lemmar, kan förutse de kniviga situationerna och rädda ur alla knipor. Därtill är han hederlig mot hederligt folk. Under färden är det han som har ledningen, men då de möter adelsfolk spelar han grevesonens tjänare. – Officiellt är de på väg för att besöka Gabriels mor vid Sigismunds hov.

Resan företas på vintern, då vägarna är farbara.

Skildringen börjar i Lycksele. Landet söder därom måtte vara tråkigt och fattigt på äventyr, men norr därom står äventyren i kö. De resande sveper runt Bottenviken och ner genom Finland. Läsaren får lära sig en hel del om tidens företeelser, även om de inte alltid står i strikt samförstånd med historievietandet. I trakten av Uleåborg blir grevesonen medlem av en hemlig orden – Den Gyllene Kedjan – som har till mål att återge kronan till Sigismund och införa ett oinskränkt adelsvälde och katolicism.

Bönderna å sin sida förbereder ett nytt "klubbekrig" mot herrarna, och i landets östra gränstrakter härjar lutheraner och rysstrogna varandras byar.

I det nyerövrade Ingermanland finns ännu ingen stad vid Nevas utlopp, men

Narva skall bli en huvudort för de östra delarna av det svenska väldet.

Omsider kommer sällskapet, som nu har ökat till fyra personer, till svenskbygden i västra delen av Estland. Det blir 30 – 40 sidor i boken om estlandssvenska förhållanden och en del Nuckö-mål i tryck.

Efter otaliga strapatser når de Warszawa. Där sitter den gamle Sigismund och vill höra nyheter från Sverige. Han drömmer om att än en gång få se Mälarens stränder. Det får han förstås inte; han har bara tre år kvar att leva, liksom kusinen i Sverige.

Nu borde resrutten vara avklarad, men i en äventyrsbok händer det oväntade, och det kommer med en hisklig fart. På sista sidorna blir äventyren så vådliga, att man börjar misströsta om en lycklig utgång.

Det har naturligtvis gått åt en massa illgärningsmän under de våras framfart. Vid ett överfall i Estland blev elva stycken kvarliggande på marken. Sådant är klart slöseri, då landets befolkning efter krigen bara uppgick till några tiotal tusen. Däremot behövde man ju inte spara på ryssar, för – som Suvo-rov sa – Vår Herre har så lätt för att skapa ryssar.

Av det sagda torde framgå att boken är synnerligen passande för unga män i alla åldrar. Att den passar kvinnor också ska jag avslöja just nu:

Vid det ovan nämnda överfallet lade Zackarias märke till att en av de våra slogs med typiskt kvinnlig teknik. Inför denna avgörande könsbestämning blev personen i fråga tvungen att erkänna lösmustasch o d attribut. Därmed uppkom också förutsättning för kärlek, och författaren är så snäll att han låter dem få varann redan i mitten av boken, och det är kvinnan som trevar först under fallen. – I min ungdoms äventyrsböcker fick de vänta till sista sidan och ordet säng var fy. Så har tiden förändrats.

Vi måste nog följa sällskapet hem igen!

Efter en hisklig slädfärd från Moskva, slutar det hela lyckligt i Narva. Isen har just gått upp; havet är fritt, och de våra får följa med vårens första spannmålsodja till Stockholm.

V Aman

Elmar Nyman

Kēps paleton

Berättelsen om en rock och dess sällsamma öden

– Tin paletoar, kaskar, dāmbvamsar ā är tjalder āra bara e vēgen ā te trit nōfärtien, sa vāra āra trē tās doast tā a sto ā bārsta ā vāra kljēre. Kljäss-skāpe-na āra opproka mā tin paltar. Tō komor inganti te bruk he kljēre önde tin lissti, sa a småt sōrt. – Huss e kan bli mā framtien vajt bara Gēsfar, sa ja, bara hām sajor ān e ānt kan bli tole tīar tā dō ānt ingstäl kan fā ān paleto fāre pāngar. Ja vajt jo huss e var e Eistlānd önde kri. Ānt had dō noa nitta frām rublar ā tisk marker om dō vild fji noat nit kljässplagg ātt de. Tō sköld hāva noa te bet mā – lävanst kriar hāldor kātt ā smer, fārull ā sāpstajanar, rāka-blāer ā hāla e nō könd vara fāre kram. – Nā, tō mo sja bara e gōan ti fā fli noan ütbrāka krūnas ajke hāldor ān gris ātt de om dō troor ān e ānt ska rācke tel mā ta paletoa som dō har gāle, sa a sja. Ja vild ānt tākas mājja, bara kljäss-jutta fick me te tāinke opa min fārst kēps paleto som jag fick fāre fāmte ār tebāks.

He var sāss ān ja had bļeve āttloa nīan paleto tā ja sköld bāre e skōļa e Hāsōl. He hālst māng rāar om paletoskēpande. Sköld ve lāta Höbring skrädarn saum paleton – he sāst ān en grall had sauma kljer āt Rekol baron – hāldor skuld'n kēpas e Hāsōl? Noen sa ān e kanske lēna se te gāra ajn Rāvoļrajs. Baket mike fundēras stāmst e āttorst opa Rāvoļ. Präst-Hārman – Spitamb skoļmäistorn – had just ārand te hūstāen ā han had ingeting mot e ān ja foļgd mā. Hārman blaj sāss te sajand min āttskvāar ā rāgevar ā mā han som sköld handl om prīse opa paleton.

Ve to janvēgen frām Hāsōl. E Eistlānd had ānt tāgena sā brātet ā rajsa frām Hāsōl te Rāvoļ to fjör stūndar. Ve had rātavis tīor te prat om eitt ā ana. Ve spekolēra fārstās mike eve paletoskēpande: hank sköld'n kēpas? hāla dēror fick en vara? vor ve teräcklet duf-tendor te handl ner som e tarvast? Tāge sto lēnge e Vasalemma. Ve gingo in opa vaksaln ā keft hoar sit gļas tē mā kraus mos ā just som Hārman had svōļgd eitt par munfull, sa en: Nō vajt

ja hātt ve sko gā. Ver Riss tārge hāva eittla riss jūder ajn stora kljässbō. Tit gā ve. Da är e jo māndar. Ha dō ānt hērd sprākas omm e ān sommoļ jūder hāva hān trōe ān om fārst kēparn mā māndan gār ut ör boe ūta ān e ha bļeve noa handl ā, tā kan hajle viko bark ātt skon. Āra ve tā fārst tār da, sa en, kan e grall vara ān ve koma ut mā paleton fāre ingeting. He e viftet ān ve skind āss frām vaksaln (Balti jaam) te kljäss-bōe.

Bōe var stor ā präfte. Fagoļ karde-nar fāre finstorna ā māng stor spāgoļ opa väiggjana. Opa knagga hengd dor tā māng hundra mundor ā paleto, ā hillana vor fullar mā stor vävjar. Someke kljer had ja inganti sitt fār. Ā ver ān lāngan lätt frāfāre hillana sto dor ān halvan dāse sāljarer, allor mā hau krāgar ā e svart sāndas-klēr. Ve so ānt ar kēparer, ā knaft no om noen had vare tār fāre oss. Hām visst, he könd jo bli som Hārman trōd – om e nō var toļe-mod ān hiss jūde had hān rāt usko om māndas mārens betidolse.

No kendst e lite apart te bli opp-pas-sa frām all sīar. Hātes plagg som ja prōva sast vara fārstnoms skrād-arsarbet, frām bäst kalevskļē ā mā tām starkast fōrena. Ā hāla dampas tār ānt var tā ve sprāka ātt huss paletoa passa opa min kropp. Hātes var som skrāda just ātt me! Sa ja ān paleton so lite lādjator ut opa frā-sia, skinda se sāl-jarn gissta te drāa ehop riggesticke, ā skoa ja e spāgoln huss paleton so ut bakfrām, ja tā var'n fikst fram ā dro ut frā-sīa. Tā ja tift ān paleton var allta lāngor, var opaprōvarn tār ā dro e lāngia sāss ān paleton kam opp te aera-na ā skoa man tā e spāgoln sāss so en jo ut te vara sā lāngor som en sköld vara! Mella se sālvor sprāka sāljarer hāldor kāppmāne hāldor hāla man ska kall de risk sāss ān e bara brāka. Bara mā āss sprāka da fārstās eist, bara he var ajn vāļde tōkata eist som lit som risk ā ja vāga ānt skoa opa Hārman, fāre tā ha ve bōor bārja opa rāse ā ve ha skāmd ut āss. Ha hiss māne hār köna nokasvānsk, tāinkt ja fāre me sāl- vor, ha de sākort soa om hātes paleto

ān en ha passa ātt me som smultra e bjonatskade.

Tā ve sja had prova tri-fjör sticke, tift Hārman ān ānn so rāt sā skāplendor ut. Han frāa homeke paleton kusta. – Hundra krōnar, sa sāljar, bara ātt som ne ha kome sā lāngvāga frām, kan ja gāra eitt billet pris ātt er. Ne fā en fāre ātete krōnar, he ā he prīse som ja sāl- vor ha give fāre en. Ā ne sko fā hoar-sin fāgļan nāsadūk opa kēpe, sa en. Hārman sto ā so lite fundērsammor ut. Han pāpsa opa paberossn ā sa inge-ting. Āttorst vēnda en se mot sāljar ā sa mā aļvod: – Ātete krōnar fāre ān paleto ātt ān skoļpājke, he ā svīnat. He ā maer ān ān skoļmäistor fār e mānten. Kom nō, sa en te me, ve gā te ajn āra bo.

Ve had ānt lie lāngre ān ut opa trāttoarn fārfor ān sāljar kam skārandor baket āss. Han fick öte min āra rāck-ärm ā dro me in e boe nīanste. Han blāfta mā arma ā so opprērdor ut. – Eitt līka, sa en, tae paleton fāre fām-te krōnar. Bara he sko ne vita ān ne ānt norstāl ārstāl fā ān toļe fīnan paleto sā billet. He ā te skāinke bārt paleton. – Farväll nō, sa Hārman. Hīsā gānge līo ve bara nudd ver dānnkljinka fārfor sāljar skrīa: – Naj vänte nō! Hāmeke vela ne sja giva fāre en? – Trātefām krōnar ā ānt ān kāpek maer, svāra Hārman. – Trātefām krōnar? Klje kustar maer ān trātefām krōnar. Bara bie sja lite, ja vill her hāla min kompanjōner saj om hitt ārande.

Tā samļast nō allor bākom lättā ā sto ān bra skre tār ā sjusa e aerana āttorā-ror. Vān sāljar kam āttorst småt lānglet mot finstre, blaj stāandor tār ā bārja gāna ut mot tārge. Han sa ingeting, bara tā ā tā krapša en se e nackan, hlo mā nāvan e blāssan ātt se ā melat dro en ut noat skāiggestrā ör voinsena. Han so olickļendor ut ā kompanjōne vor mā stilldor ā allvārlendor. Āttorst stajv en frāfāre Hārman ā sa: – Neh frām lānde vela gāra āss kāppmān ūtfā-tendor! – Tāhāhh? sa Hārman ā so lite frāanstor ut. Sāss vēnda en omm se ā to mitsa opa hūe. Sāljar trod nō visst ān ve sköld gā ā ānt maer lāta hi in āss e bōe ā skinda se te saj: – Lāgg trāte-fām krōnar opa lättā, bara he ā no bäst ān ne tappas fārfor ja lior angor me.

Ve vor nō glārōr ān ve had fāe som ve had vela ā gingo ā rāka opa stāen. Ve skoa in e nora bo, ot middar opa ān lihlan "Sōögisaal" ā stērd āttorst kōsa

mot Svänsk kärkja – ve sköld bli te nåtarbos ver Heldring tär. Heldring var än gōan juttman å he vanka råse ått hans histōriar å ått vårt paletoskēpas.

Tīsdan om kojldē vor ve åtor hajm opa Noka. Allman vild få her om Rāvōlrajsa å var nīfīket te få si paleton. – Eitt vill ja bara saj ått er, sa ja tå ja sto å plocka fram paleton ör papparena, han ä frām bäst kalevs kle å skrādarssauma. – Ve mo sja få si om e är som dö sajor, sa kästarsmamma å to brillena opa se. Hån njaup lite öte ärmana, skoa opa före å knäppgätana. – Hitt är inga kalev, sa a sja. Kalev är tjåft å tet. Ått känn tå sja sålvor, saa ått me, hitt kle är jo kärjat å man kan nästan stick fingre gärm ötaklē å förena opa ajn gång. Ja tickor än e sior maera ut som äitt gutt säickeklē än kalev! Å ja sköld vela si han skrādarn som ha tae öte hisn paleton. Naj, he sior tå allman än en är fabreksgjördor. – Nå Härman, hank är dö?

Härman, som sto å pompa kērjōle ötafäre kēkstrappa – han sköld mä kojldē än hajm te Spitamb – kam in. – Ja vill vita hāmeke ne sja fingo geva färe hisn sa stor paleton? – Han ä mång gångar dēra än en kusta, svāra Härman. – Håla ä sja he nö färe öndolet prat, sa mamma. Ja vill nö än dö sajor rät ut håla en kusta. – Prīse var hundra krōnar, sa Härman, bara ve vor duftendor te handl ner å fingo en grill färe trātefämmar – he ä jo nästan färe ingeting, sa en. – Gōde sētan, söcka mamma, är sja trātefäm krōnar nöfärtien inga pängar. E Hāsōl trōor ja än Rebolovske (skrivast Röbolowsky) bara tar tjuē krōnar färe tole paletoar. Rāvōlrajsa had ve inga gättna å. Bara handle ä gjord å he får nö tär vara. Ja fruftar bara än paleton änt komor te håld vintorn ut. Näh, han mo sja tärbakket få gāras omm te äiketäicke häldor noa ana, sa a å gick ut.

Tär blāj nö änt maera ått he ärande sprāka. Härman so lite moļendor ut bara sa ingeting. Ve blinka åttorārōr å ve tift no än ve had gjord rät å ve vor mike najdor mä vāra Rāvōlrajs. He var tå eitt līka om e var kalev häldor noa ana kle. Färe me var paleton vāldē fāglor å ja vild gjant få vis'n e Hāsōl.

Fårst vintorn var paleton nästan eitt höfārdaspļagg. Te skōla gick man teklast e bar rācken, frānsn, som ve bruka

Svenska kyrkan i Reval.

– De tre fönstren ovanför ingången hör till tre skilda lägenheter.

Foto Nils-Herman Lindberg

saj. Bara ättmiddan tå skōla var slut var e felar viftet än man had paleton – som nö bārja kallas färe bonjourn – opa se. Man visst jo änt håla viftet fålk man könd få träff tå man långsamlet spatsa åtor å fram opa hūgattnana, Karja- å Posti tānav häitt dor. Melat kam e mä färe än noan skoļbroar tarva lån paleton: han var goor te häva om man gick lēönde opa kino, om man sköld te Grünthal å läta tāva opp se (fātografēr sa ingre fålke) häldor om e var nora viftia snāps (brudar hajtor e här e Svāre) som man sköld träff opa Öhtu kallas.

Paleton var grill änt så ösaldor som kästarsmamma had trod. Bara han var änt häldor så starkor som säljare e Rāvōl had soa. Baket eitt par-trī skoļvintor bārja en si småt tusotor ut. Bara te få än nīan paletō, he var tå grill änt te tainke opa. Oj, oj naj – som hālmbon sa. Man mot bara vara najdor mä he som man hād. Ättorst gjord ve bōor – paleton å ja – Hāsōl skōla gärm.

Tå sja krūnastjāneste var gjörd kērd ja åtor te Rāvōl, hisa gānge opa arbet. He vanka lån pängar te hatt (sānemitsa passa änt e hūstāen), te skinnhankōl å kaloschar. Bara håla stadsman var man mä än paletō som var ānāittstor å snūkator. He to äitt par år fårfor ja had fāe e hop someke pängar än ja könd få än nīan paletō lausōr – bara tå var dor inga paletoar te fāand. Lihl Eistlānds ni säbra had have brātet te gāra all klāssbōana tōmar.

Riss-tien laj gå å tisk-tien bäre, bara min paletō var han sa. Vintorn 1941 – 42 var – som no māngen komor ehoare – härmost kāldor. Grādn vīsa māng gāngar önde fjōrete, å he var reamur! Om änt ajn vänlia famile ha färbarma se eve me å låna än lāngan kask ått me ha ja sākort vare å-frōse han vintorn. Bara vintorn 1942/43 var änt häldor te lajke mä å hisa gānge had ja inga kask, lānarn tarva sålvor'n. He var eitt frūsas ötafäre å inafäre. E kārtre frōso vatotārona e kēka å e pälteka fastar – tār lēnast änt opp fårfor te vāre. (Håla famelia in unde sa tå vattne bārja flāsa in gärm oavärke hērd ja änt sålvor, tå var ja änt maer e Rāvōl.) Nå, tå e sja var som kāldast han vintorn å ja gick å skaldra tändre, träffa ja än da än vän som bjau sina böldans vams ått me. He var eitt gutt ärand. Böldan opopa paletōn visa se håld rāne och vāre frām inakroppen. Nö könd man åtor vara maera ötafäre, å he viftjast var än man könd skāle se mot kērdē opa rīmas-raj-sana. Tār vor māngar, å ajn ått āra gingo e hocka, bara e dimoļviko 1943 lickast ja tārpa ättorst koma bārt frām frūsase å svāltase e Rāvōl å eve te Finland.

He e klart än paletōn fick du te Hālsing mä. Bara än dā, tå ja sköld te svānsk legation å frā huss e könd bli mä lov te få koma te Svāre, sa än äist som had rīmd mä sa bātn som ja: Tō kan tå änt gå öte än tole paletō å sprāk mä menistrar. Ja har än skinnpaletō

FRÅN HAPSAL

Hapsal om vintern. –Från Nuckö, Ormsö och Rickul kom estlandssvenskarna med slädskjuts på vintern.

Foto Kaleb Anderssons samlingar

här frām han tien som ja var e vintorkri e Finlānd. Ta en, ā hlippor dō te Svāre kan dō tāva mājen. (Han lickast rim te Svāre ā fick sinn skinnpaleto e Stockholm.)

Om e var skinnpaleton hāldor no ana som hālfte te! bara jag fick inresevisum, som e hāitt, te Svāre. Tā ja stajv ner opa Skeppsbron had ja gammol paleton ā ar klāsspļagger öte ān sāick. Hātt skōld ja läge sāicken? Ān man vīsa opa sjomanshajma ver Slussen. Ja hlēpa tit mā sāicken ā ta to mot n. Sārgļet no ha ja te dāgal dāen ānt vare tār ā frāā ātt min sjomanssāick mā paleton.

He kļart ān da ānt hāva vafta min sāick e trāteātt ār. Sākort ha Lōvsta sopstation bļeve slūte fāre sāick ā paleto. Var ja dommor som toļmod gav eve ān gōān vān? Skōld'n ānt ha fāe vara rāme min tjar paletoar ā melat fā vāras ā bārstas? Ā hām vajt, he kan vara ān en grall ha dud te tāva opa nō som sā māngen tickor ān e ā "progressivt" te gā e trasor? Ja, toļehlas tankar gā nō gārm min skall.

Kort kommentar till kåseriet:

Ānnu en obegriplig historia pā bygdemål, suckar kāsne någon läsare. Jag hoppas att desto fler ska le igenkännande. Egentligen är det förvånande att inte fler av oss utnyttjar möjligheten att i Kustbon publicera bidrag pā någon av våra estlandssvenska dialekter – de var dock vår frāmsta tillgång i århundraden. Att formulera sig *skriftligt* pā dialekt kan kännas svårt och ovant (givetvis svārare ān pā högsvenska). Gör ett försök, men ge inte upp om du märker att ordförrādet har sinat – de fyra decennierna bland rikssvenskar har satt sina spār! Men skriv hellre ett genuint, fast uttunnat sprāk ān en blandning av högsvenska och dialekt. Och sā hoppas jag att alla f.d. nucköbor ursäktar mig om de inte känner igen alla ord och uttryck i mitt kåseri. Vi uttrycker oss pā olika sätt ej endast byavis utan ibland t.o.m. inom samma familj.

E.N.

Guldmedalj till ormsökvinna

I mars i ār delade kung Carl Gustaf ut Svenska Mejeriernas Riksförenings guldmedalj till 91 mjölkskōtare frām 68 gārdar. De har i 23 ār levererat förstklassig mjōlk.

Av de 91, som tog emot den förnāmliga belōningen i Stockholms Konserthus, var Karin Sōderkvist frām Botarve i Ōja pā Gotland.

Karin (Katarina) är född Aspelin pā Ormsō, Rumpo-Stoasa, för 69 ār sedan och lämnade fādernegārdēn i början av 30-talet. Det är ett stort antal ormsöflickor, som före den stora estlandssvenska överflyttningen till Sverige 1943/44 kom över till Gotland och nu är bondhustrur.

Tillāggas bör, att redan ār 1945 fick en annan ormsökvinna pris ur kunglig hand för sin prestation. Det var dā Katarina Selin (fōdd 1893, dōd 1976) frām Magnushof mottog pris frām dåvarande kronprinsessan, sedermera drottning Louise (f. 1889, d. 1965).

Notiser och meddelanden

Runöbornas förenings höstfest

firades i Medborgarhuset Kärrtorp den 26 september. Ett 60-tal runöbor hade mött upp och dessutom kunde noteras att kring ett helt långbord hade bänkat sig stamfränder från övriga svenskbygder, främst från Rågöarna och Rickul.

Nye ordföranden Henrik Melin hälsade välkommen och läste upp en del hälsningar, bl.a. från Agnes Hermanson, som även hade översänt en bok till runöborna av författaren och sjökaptenen John Rumenius, som själv varit på Runö med Svenska Flottan år 1935.

Sedan visade och kommenterade Tomas Dreijer en del gamla runöfilmer, däribland ett nyförvärv från Herbert Sundins dödsbo. Den filmen innehåller avsnitt från Herberts runöresor 1938 och 1939.

Kaffe med dopp bjöds det på och så småningom vidtog dansen. För Junne Öman, som börjat att spela fiol på "gamla dar" och som nu varit med flera gånger, går det bara bättre och bättre. Kvällens stora överraskning var Jonny (August Johannes) Vikstrand, på Runö känd som Benas' Gugga. Han höll dansen igång från början till slut och trakterade sin fantastiska hammondorgel trots en viss nervositet (som det sas) på ett fint och variationsrikt sätt. Hans repertoar är stor m.h.t. den korta tid han haft sitt instrument.

På tal om spelmän så vet den som var med på 20- och 30-talen att den

Stockholms läns och stads hemslöjdsförening hade den 2 dec. 1945 i samband med sin julmässa anordnat en spånadstävling i Blå Hallen i Stockholms stadshus. Av de 14 deltagarna var Katarina Selin den enda estlandssvenskan. Tävlingsstiden var en halvtimme, under vilken deltagarna fick spinna lin och bemöda sig om att göra det så fint som möjligt. Katarina Selin erövrade första priset – en silverbägare – från Stockholms stads och läns Hus-hållningssällskap.

HM

KALLELSE TILL ÅRSMÖTE

Tid: Lördagen den 20 mars 1982 kl. 18.00

Plats: Eesti Maja, festvåningen, Vallingatan 34, 1 tr. Stockholm

Dagordning enligt stadgarna

Kaffeservering

Musikunderhållning av estlandssvensk förmåga

Filmglimtar från dagens Estland

Lotteri

Styrelsen för Svenska Odlingens Vänner

rika spelmanstraditionen (enbart fiol) på Runö uppehölls av de båda bygdespelmännen Ulas' Lias och Bens' Henna. Egentligen var det dock ingen som fick fiolen att "sjunga" så som Lias' son Peter, fast han var inte villig att framträda så ofta. Från generationen före Lias och Henna talades det mycket om spelmännen Skala, från Skallus, Kaile, också från Skallus och Spälman (var han kanske den förnämste av dem alla av namnet att döma?) från Benas. Spälman var Jonny Vikstrands morfar, påpekade Henrik Melin i sitt inledningsanförande. Så nog har Jonny fint påbrå!

Det fanns trevliga vinster på lotteriet och stämningen verkade fin hela kvällen igenom.

TL

Årsmöte och dialekter

Den 17 oktober hade något hundratal estlandssvenskar hörsammat S.O.V:s kallelse och samlats i Markuskyrkans församlingssal i Björkhagen, Stockholm. Vid extra årsmöte antogs de förslag till ändring i föreningens stadgar, som publicerades i förra numret av KUSTBON. Sedan blev det kaffe och samspråk, helgmålsringning och redogörelse för klockringning och ringarlag. Sammankomsten avslutades med ett kåseri om de estlandssvenska dialekterna av Edvin Lagman med efterföljande livlig diskussion. S.O.V:s

styrelse aviserade också förestående omtryck av estlandssvenska ordböcker och undersökte de närvarandes intresse för detta företag.

Estlandssvenska höstträffar

Årets höstfest ägde rum dagen efter Gustav Adolfsdagen den 7 november i vår numera välbekanta lokal, SL-restaurangen vid Blåsut i Stockholm.

Det må framhållas, att våra traditionella sammankomster kring Lützenminnet upphörde efter mötet i Vantörskyrkans församlingssal den 9 november 1974. Där var de samlades antal 123.

Från 1975 har våra träffar fått en annan karaktär, även om vi håller oss nära dagen 6 november.

Det var de yngre rösterna i SOV-styrelsen, som ville "modernisera" – och fick sin vilja fram. Det skulle vara en estlandssvensk höstfest, främst för att även få med den yngre generationen av våra ättlingar. Det har faktiskt blivit yngre utseenden på dessa höstfester, om än undertecknad och en och annan gubbe i övrigt med gumma alltjämt försökt hänga med.

Varför ej lite statistik om antalet församlade efter "revolutionen". 1975: 258, 1976: 208, 1977: 150, 1978: 134, 1979: 215, 1980: 198 och i år 1980: 223.

Glädjande nog dyker nya ansikten upp. Av de "nya" föregående år saknades i år ett trettiotal. Nya i år, däremot, var ett åttiotal jämf. med föreg. år. Festkommitténs boss, Manfred Hamberg, inledde. Ordföranden Thomas Lorentz kompletterade och ledde allsången (sångbladsproducent och medarrangör sekreteraren Karin E-E).

För musiken svarade Hugo Ekman, f.d. Rickulbo.

En tacksamhetens tanke i denna skrivande stund går till alla lotteridonatorer, som i många fall återkommer med sina gåvor till årsmöte, hembygdsdag och höstfest. Efterfrågan på lotterikuponger var större än styrelsens lager – 600 st.

Ronnie plåtade som vanligt och de "utvalda" bilderna ser vi i nästkommande Kustbon.

HM

Riksföreningens studieresa till Estland i repris

Stockholms lokalförening av Riksföreningen Sverige-Kontakt (f.d. Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet) kommer på mångas begäran att upprepa studie- och kulturreisan till Estland (Reval och Dorpat). Reseledare blir även nu professor Sten Karling. Resan kommer att vara ca 1 vecka och anträdes från Stockholm via Helsingfors strax före midsommar.

Intresserade ombedes att **omedelbart efter nyår** kontakta resebyrå Nyman & Schultz, tel. 08/24 80 80, och fråga efter antingen Sigurd Sandéus **eller** Anna-Karin Fröroth. Antalet platser är begränsat.

Estnisk gudstjänst videofilmad

TV 1 videofilmade den estniska gudstjänsten den 16 aug. 1981 i S:t Jacobs kyrka vid Kungsträdgården i Stockholm för senare visning någon gång under hösten med svensk text.

Predikan hölls av estnische biskopen i Canada, Karl Raudsepp. I altartjänsten medverkade assessor Elmar Töldsepp, Sverige, prof. Arthur Vööbus, Chicago och den unge estnische prästen Jaak Reesalu från Göteborg.

Hembygdsdagen 23.8.1981

Bilder av Ronnie Ericson

På estlandssvenska hembygdsdagen den 23 augusti i somras höll Ivar Poëll högtidstalet. Han berättade om vår folkgrupps öden, med huvudvikt på överflyttningen till Sverige 1943-44. Talet publiceras i kommande nummer av Kustbon.

Den estniska kyrkokören under ledning av Jüri Raid (bördig från Ösel) uppträdde.

Vår egen Thomas Lorentz tillhör denna kyrkokör och var med.

Den rymliga kyrkan var fullsatt.

HM

Wallingatan 32 nb, Box 667, 101 29 Stockholm – pg 60 59 00-0. Pris kr 120:- + porto kr 15:-. Vid avhämtning på expeditionen enbart kr. 120:-

Tilläggs bör, att i slutet av föregående år utkom på Estniska Tidningsförlaget "Välis Eesti" ett bildalbum om festivalen 1980, à-pris kr 175. Beställningsadress "Välis Eesti", Lilla Nygatan 8, Box 2171, 103 14 Stockholm. Pg 50 27 55-2.

HM

Bildalbum

med estnisk och delvis engelsk text om den estniska världsfestivalen – ESTO 80 – i Stockholm föregående år, har levererats från tryckeriet.

Det är ESTO huvudkommittés officiella publikation.

Album-boken i format 21x30 cm har redigerats av poeten, arkivföreståndaren och medlemmen i huvudkommittén Kalju Lepik. Boken omfattar 128 nummerade sidor. På 84 sidor återges foton, därav en del i färg.

Enligt annons i Eesti Päevaleht (Estniska Dagbaldet) kan boken beställas från tidningens expedition:

ESTO 84

Nästa Estniska Världsfestival kommer att hållas i Toronto, Canada, under tiden 8-15 juli 1984.

Detta har de estniska organisationerna i Canada beslutat.

I Toronto ägde den första festivalen rum år 1972. År 1976 stod Baltimore i USA i tur. Den tredje festivalen i exilen 6-13 juli 1980 i Stockholm kommer vi säkert att minnas år framöver.

HM

Det ska vara med tidigt som ska bli estlandssvenskt.

"Jag är svensk"
estlandssvenskarnas nya "lystringssång" med text av
svenskbyprästen Kristoffer Hoas sjungs med inlevelse.

Ovan t.h.

"Vad är det jag har vunnit?!"

T.h.

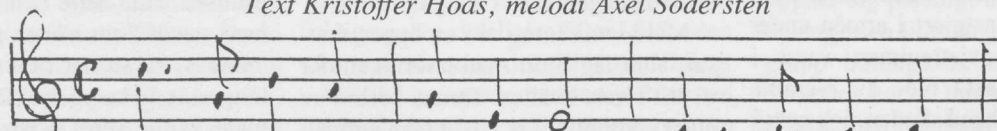
På hembygdsgdagen sjöngs Kristoffer Hoas "Jag är
svensk", tonsatt av Axel Södersten.

Nedan

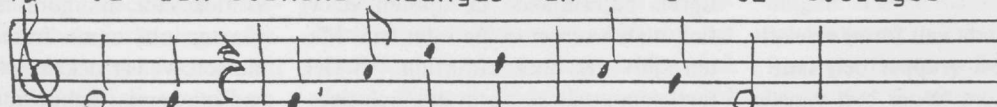

JAG ÄR SVENSK

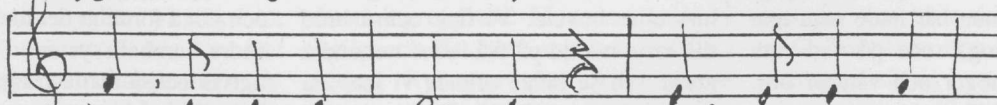
Text Kristoffer Hoas, melodi Axel Södersten

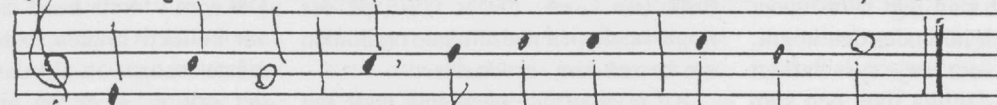
1. Svensk jag är till kropp och själ. Svensk jag är till
4. "Va -ren svenske" klingar än U- -ti Sveriges

1. sin-net, Sveriges lyc-ka och dess väl
4. byg-der. Bju -der kvinna, ma-nar män

1. Har jag djupt i min -net. Gud väl-sig-ne,
4. Föl -ja fä -drens min -ne. Svenske man,svik

1. är min bön, Sveriges bygd så ljuv och skön.
4. ej din plikt, Känn ditt land, dess sång och dikt.

Herbert Lagman

Längs Nordrysslands kanaler

(Forts. från nr 2)

Vi märkte snart att våra föreställningar inte skulle leda till något resultat, varför vi bytade ihop våra kläder och avlämnade dem för att överantvaras åt lusbatteriet. Sedan vi skurat oss i bastun fick vi också nya underkläder. Vi blev inte särskilt trakterade då några av männen fann löss i de underkläder som man gav oss, trots att de var nya och alldeles oanvända. Men detta hörde väl också till saken.

På eftermiddagen hade vi ledigt, men redan följande dag började exercisen. Vi var ju mobiliserade och skulle därför också få militär utbildning. Vi purrades vid sextiden på morgonen, och med tvål och handdukar begav vi oss ned till bäcken för att tvätta oss. Renligheten fick man inte försumma, och språngmarschen fram och tillbaka fick tjäna som morgongymnastik.

Exercisen skulle äga rum på en slätt nedanför de hus, där vi inlogerats. Vi indelades i kompanier och plutoner. Det blev inalles fyra kompanier med ca tvåhundra man i varje kompani. Plutoncheferna var ryska löjtnanter, men som vi inte kände till de ryska kommandoorden fick vi sköta exercisen själva. Vi valde själva män som vi ansåg lämpliga att ta hand om drillen. En del hade tjänstgjort i armén under det år som sovjetregimen varat i Estland, och dessa blev av ryssarna utvalda i första hand. Sedan fick också andra tråda till som ansågs kunniga på området.

Sedan vi sålunda valt förmän delade vi upp oss i små grupper och satte i gång med att göra höger och vänster om samt framåt och bakåt marsch. Det hela föreföll oss visserligen litet löjligt och primitivt, men här hade man inte alltid haft så noga reda på vad som menades med höger och vänster om. Äldre män som tjänstgjort i tsarens armé hade annat att förtälja. Då hade man gjort så att man lagt halm under vänstra foten och hö under den högra. Detta var saker som varje ryss haft att göra med i det dagliga livet och som han därför visste namnen på. Hö heter på ryska *sieno* och halm *solóma*. I stäl-

let för höger om och vänster om hade man därför kommenderat *sieno! solóma!* Hurdant resultatet blev av denna drill tillkommer inte mig att göra några uttalanden om. För egen del fann vi emellertid dessa kommandoord mindre lämpliga och föredrog att hålla oss till dem vi var vana vid.

Under exercisens gång spred vi oss över slätten i smärre grupper. Den pluton som jag tillhörde hamnade till slut nere bland albuskarna vid sjön. Där satte vi oss. Ett par av männen ställde sig på utkik, och då någon av de ryska officerarna närmade sig började de ropa kommandoord allt vade de orkade, tills ryssarna ånyo avlägsnat sig. Under tiden sträckte vi andra oss bekvämt ut på marken.

På liknande sätt fortsatte exercisen också på eftermiddagen och under de närmaste dagarna. På söndagen hade vi ledigt från exercisen, men som vi inte kunde gå sysslolösa dagen i ända sattes vi att riva upp en kullerstensväg som ledde ned till sjön på vilken vi anlant hit. Varför vi skulle riva upp vägen var det ingen som kunde ge någon förnuftig förklaring till. Vi höll på med detta arbete till middagen och på eftermiddagen var vi lediga.

Måltiderna intog vi i en öppen matsal, som låg intill matserveringen där vi ätit första kvällen. Denna bestod av ett skyddstak under vilket man anbragt bord och bänkar. Det verkade naturligtvis befrämjande på aptiten att vi fick maten serverad ute i det fria. Maten själv var dock enformig. Vi fick torsksoppa nästan varje dag och dessutom serverades det gröt nästan varje måltid. Gröten kokades antingen av hirs eller bovete. Vi fick också bröd till varje måltid på två- eller trehundra gram. Än så länge orkade vi inte äta upp alltihop, ty vi hade inte hunnit förbruka den energi som vi hade redan förut och kunde därför kosta på oss ringaktande och nedsättande omdömen om kosten som serverades.

Att civilbefolkningen inte hade det lika bra ställt som vi själva, kom vi snart underfund med. Då vi intog våra

måltider blev vi nästan alltid uppvaktade av småpojkar, som kom för att tigga bröd eller något annat som fanns till hands. Men även vuxna personer kom i samma ärende, i synnerhet på kvällarna. En gubbe kom en gång och stannade i närheten av mig varvid han kastade lystna blickar på grötportionen, som jag lämnat kvar på tallriken. Jag räckte fram gröten men han slog ut med händerna; han kunde ju inte äta där och tallriken fick han inte ta. Då tog han av mössan och höll fram den samt lät förstå att jag skulle stjalpa gröten i den. Litet förbluffad följde jag uppmaningen. Gubben tackade med ett lycksaligt leende och skyndade sig därifrån. Det var förbjudet för civilpersoner att uppehålla sig i närheten av vår matservering, och varseblev de ryska officerarna, att någon kom körde de genast bort dem. Men man kom igen så snart våra förmän avlägsnat sig. Brödet och gröten som man fick stoppades antingen i fickan eller innanför blusen eller var man fann lämpligt. Våra män delade med sig av matportionerna närmast därför att de fann det hela lustigt. Att det som låg bakom tiggeriet var mindre lustigt tänkte vi just inte på.

Några dagar efter det vi anlant till Mexa – så kallades samhället – ankom en est som var född och uppvuxen i Ryssland. Han hade varit bosatt någonstans söder om Moskva och hade nu beordrats hit för sina kunskaper i estniska. Han hette Schupsmann, men hans namn kom nästan genast att förvrängas, så att det fick en mindre salongsmässig betydelse. Denne Schupsmann skulle alltså ta hand om vår ideella fostran. Det var ju inte nog med att vi fick lära oss göra höger om och vänster om samt framåt och bakåt marsch: vi var också i starkt behov av andlig exercis. Schupsmann fick alltså på sin lott att klargöra för oss hur det socialistiska samhället var uppbyggt och vilka fördelar det hade framför alla andra samhällssystem. Vi fick naturligtvis också ställa frågor och det var inte alltid så lätt att besvara dessa så att den svarande själv blev tillfredsställd. Det som i första hand intresserade oss var kollektivbruken, och Schupsmann måste medge, att allt där inte var som det skulle. Även på andra områden fanns det mycket som behövde rättas till, det måste han också tillstå. Vad

kolchoserna beträffar så var det mycket som vi inte kunde bli riktigt kloka på i början. Bl.a. hade vi svårt att förstå vad det var för skillnad på normdagar och vanliga arbetsdagar. Det föreföll konstigt och obegripligt att man på ett år kunde arbeta ända till sex- och sjuhundra dagar. Men vi förstod så småningom att detta måste höra till förmånerna för dem som bor i ett socialistiskt samhälle.

Våra plutonchefer var som tidigare nämnts ryska löjtnanter. De höll vanligen också till ute på slätten där undervisningen och drillen försiggick, men annars blandade de sig inte i det hela, eftersom de flesta av oss inte förstod ryska. Mest uppmärksamman blev chefen för tredje plutonen i vårt kompani. Han var kort till växten som de andra ryska officerarna här, men det som främst intresserade oss var, att han vanligtvis gick klädd i en vit jacka och vit mössa, vilket genast från början förskaffade honom namnet "bagaren". Han fann detta namn lustigt så länge han inte förstod var det betydde och skrattade hjärtligt tillsammans med oss, då någon använde detta namn. Men då han av en Petseripojke fick reda på betydelsen blev han förgrymmad. Så snart han hörde att någon använde det blev han kokande arg. Vi kunde sedan bara använda denna benämning när vi talade om honom sinsemellan, eftersom vi inte visste hans rätta namn.

Något som vi fann både märkligt och ovanligt var avträdena. Dessa byggdes så att man ute på fria marken grävde en avlång grop eller ett dike, varöver man anbragte en stång att sitta på. Det hela omgärdades sedan med löv och kvistar, som stacks ned i marken, och så var hela inrättningen färdig. Detta var kanske praktiskt och lätt att iordningställa, men ur sanitetssynpunkt lämnade anordningen en del övrigt att önska. Det låg ju öppet för flugor och andra flygfän, på vilka det inte var någon brist så här års. Det hade inte heller gått många dagar innan de första fallen av dysenteri inställde sig. Om det var avträdena som var orsaken till detta var inte gott att veta, men i spridningen av sjukdomen hade de nog sin del. Något botemedel mot denna åkomma kände man inte till. Hade man hög feber fick man stanna hemma från exercisen, men an-

nars var *rabota* – arbete – det enda botemedlet man kunde rekommendera.

Något umgänge med civilbefolkningen i samhället tilläts inte. Språket beredde dessutom sina svårigheter, även om vi haft tid och tillfälle att skaffa kontakter med någon. I närheten av bäcken där vi brukade tvätta oss på morgnarna fanns en liten bondstuga där vi brukade köpa gurkor. Tvärs över gatan fanns ett hus, där två flickor bodde, och ett par av männen försökte då och då att komma i samspråk med dem. Detta kunde man göra blott på kvällarna, då förmännen inte var inom synhåll. För att underlätta närmandena tog man med sig några brödsivor. För bröd kunde man här i landet få nästan allt som över huvud taget stod att få. De ryska officerarna fick emellertid snart nys om saken och en av dem sattes att vaka varje natt. Det hände då att en av männen blev ertappad en gång då han återvände från sin nattliga utflykt. Ryssen ville hålla fast honom, men mannen gav ryssen ett slag över huvudet och sprang sin väg. Trots detta blev han igenkänd, och man hade inte för avsikt att låta honom slippa ostraffad. Här skulle statueras ett exempel till varning för oss alla, och vi skall strax se på vilket sätt.

Vår vistelse i Mexa blev inte långvarig. Efter tolv dagar där fick vi order att bryta upp. Vi hade exercerat nog, och nu var det på tiden att vi gjorde någon nytta. Den morgon då avresan skulle äga rum väcktes vi en timme tidigare än vanligt. Efter frukosten kommanderades det till uppställning, de olika kompanierna för sig. Namnen ropades upp i tur och ordning, och det visade sig att alla var på plats. Nu tillsades mannen, som haft sitt mellanhavande med den ryske officeren, att träda fram för ledet. Han gjorde också detta. Knappt hade han emellertid kommit dit, förrän fem eller sex ryssar kastade sig över honom. En häftig brottning uppstod. Mannen ropade på hjälp och det blev rop och rörelse i leden. Ryssarna blev skrämde och mannen lyckades slita sig loss. Han sprang tillbaka till sin plats i ledet, och dit vågade ryssarna inte följa honom. På vägen ned till hamnen försökte ryssarna ännu en gång ta honom men lika så utan framgång. Han kom ombord på en av båtarna, med vilka vi skulle resa vidare, men vad det blev av honom i

fortsättningen fick jag aldrig reda på.

Vi kastade loss vid elvatiden på förmiddagen och drog nu återigen fram på obekanta farleder. Till att börja med fördades vi tillbaka ett stycke samma väg vi kommit, men så vek vi av åt höger in på en flod med ett lugnt lopp. Resan företogs denna gång inte i prämar utan med farkoster, som byggts för trafikändamål. Det var inalles fyra sådana, en för varje kompani. Jag satt uppe på däck nästan hela dagen och betraktade det förbiglidande landskapet. Att resa är alltid förenat med ett säreget nöje, även om omständigheterna under vilka man färdas inte råkar vara de gynnsammaste. Det ligger något eggande i själva rörelsen framåt, och färdas man dessutom fram i okända trakter blir förnöjelsen så mycket större. Ögat möter ständigt något nytt som ger näring och färskt material åt fantasin. Än är det något säreget drag i landskapet, än en byggnad uppförd i en viss stil och än ett litet samhälle med något visst särpräglat över sig som tilldrar sig ens uppmärksamhet och fångar fantasin för en kort stund. Det ligger dessutom en egen tjusning i vattnets melodi, då det med små kluckande ljud forsar om stäven och glider akteröver, lämnande efter sig en lång rad av virvlar och bubblor på den blanka vattenspegeln. Till höger och vänster glider flodstränderna förbi, än sankt och sumpiga, än inhöljda i tätadungar av vide eller björk. Utsikten öppnar sig plötsligt över en grönskande äng, och litet längre fram ligger en grupp boningshus klämda tätt intill varandra under lummiga björkar. De är gråa och omålade och tycks liksom ha förrirrat sig i den färgrika omgivningen. Inte en människa syns till, inte ens en hund; allt är tyst. Litet längre fram gör floden en lätt sväng åt vänster, och så är allting borta i den tilltagande skymningen.

Dagen hade varit varm, men fram mot kvällen blev det kyligare. Snart gick fullmånen upp bakom björkarna och speglade sig i vattnet, som sträckte sig framför oss likt ett mörkt band och längst bort förtonade i skymningen. Jag kände mig trött av allt jag sett och av mina egna tankar och gick ned under däck för att vila.

(Forts)

Till en söndagsskollä- rares minne

Johan Alström, en av min barndoms söndagsskollärare har gått ur tiden.

Så tydligt jag kan se honom gå över 'Backan' ner mot bönhuset, aningen framåtlutad, med snabba steg. Hade man inte gett sig iväg då så hördes mammas röst: 'Nu går Galgårds Pappa'. Då var det bråttom att komma iväg till söndagsskolan.

Där satt vi byns barn på två vinkelställda bänkar, med dinglande ben som inte nådde golvet, beredda att lyssna till den lågmälda mannen på stolen framför oss, beredda att om en stund rabbla upp minnesversen. Söndag efter söndag året runt satt han där och berättade för oss ur Bibeln. Kanske inte pedagogiken var den modernaste, men troheten i uppgiften får söka sin like.

Inte förrän många år senare när jag stod i Kooperativa på Ormsö och vägde upp julgranskarameller och pepparkakor (bruna och vita) till söndagsskolans julfest, gick det upp för mig vilket arbete som låg bakom den dignande gran som år efter år var en sådan ögonfägnad för oss barn. I vår godisfattiga tillvaro gav denna syn en glädje och feststämning som man aldrig glömer.

'Jag vill visa på vems sida jag står' var hans korta vittnesbörd en kväll i Rälby bönhus. Den gången blev jag förvånad över att man kunde säga så mycket med så få ord.

Sådan minns jag honom: fåordig, alltid på plats, ett föredöme i trohet – en man som hade stor del i min barndoms glädje.

Ellen Lindström

Ingemar Bjelkhagen estlandssvenskarnas förlägg- ningsläkare

Barnläkaren Ingemar Bjelkhagen var född den 5 augusti 1912 i Eskilstuna och dog i Stockholm den 5 oktober 1981.

1940 avlade han med.lic.examen och tjänstgjorde sedan vid Norrtulls sjukhus samt Göteborgs och Linköpings barnsjukhus, innan han blev estlandssvenskarnas förläggningsläkare i Kommittén för estlandssvenskarnas

Familjenytt

Döda

Johannes Liiver, född 27 april 1900 i Vippal avled 29 aug. 1981 i Kumla

Anders Nyblom, född 3 april 1909 på Ormsö avled 30 aug. 1981 på Lidingö

Betty Magnusson, född Ullisgård 1 jan. 1932 på Runö avled 10 sept. 1981 i Skövde

Tomas Blomman, född 6 jan. 1899 på Ormsö avled 15 sept. 1981 i Nacka

Dorotea Alström, född Kokas 5 april 1909 på Runö avled 24 sept. 1981 på Lidingö

Mathilda Ribon, född Mathiesen 17 aug. 1894 på Nuckö avled 1 okt. 1981 i Stockholm

Maria Hasselblatt, född 23 mars 1900 i Helsingfors avled 27 okt. 1981

administration, där han var verksam 1944 – 45.

I Kustbons augustinumner 1944 gav han oss estlandssvenskar "Några medicinska vinkar". Han började artikeln med att tala om att "det är mycket nytt, som möter estlandssvenskar, när de nu återvänt till Sverige, deras förfäders land. Det är först den nya miljön, de måste vänja sig vid, det nya liv, de måste börja med, och nya seder och arbetsmetoder, som de till en början kanske delvis stå främmande inför . . ."

Sin långa medicinska artikel avslutade han med "en liten begäran till Kustbons läsekrets: "Var snäll och sänd in till mig uppgift på 'kryddor' och metoder, som använts av Eder i Estland vid botande av sjukdomar, alltså sådant som Ni fått lära av Edra förfäder och som visat sig vara bra vid behandling av olika sjukdomar . . ."

I Kustbons decembernummer 1944 återkom dr Bjelkhagen med en lång artikel om "Förkylningsjukdomar hos barn".

I redogörelsen för "Kommittén för estlandssvenskarnas verksamhet 1940 – 1950", dagtecknad 30 juni 1950 (en fristående trycksak), ingår en bilaga, dagtecknad 31 december 1945, "Hälsokontrollen av estlandssvenskarna", en omfattande redogörelse över estlandssvenskarnas frisk- och sjukförhållanden, författad av läkaren Ingemar Bjelkhagen, som verkställde undersökningarna på förläggnings-

HM

Min käre bror

Anders Ahlström

f. 14 augusti 1918 på Ormsö
d. 3 juni 1981 i Vöru

har lämnat oss släkt och ungdomsvänner i djup sorg

och saknad

HULDA

Syskonbarn

Farbror Hans

Morbror Johan med familj

MAKA

barn och barnbarn

i Estland

Minnet lever, det kan ej

jordas,

det kan ej gömmas i stoft

och grus.

Nej, det skall leva

i fågelsången,

i blommors doft och

i vindens sus.

Vår käre Far och Morfar

Johan Ahlström

* 31 december 1893

har i dag stilla insomnat

Stockholm 13 okt. 1981

AGNETA

MARIA

DAGMAR o. HJALMAR

SVEN

Barnbarnen

Sakta kom döden, den

kom som en vän.

Den tog Dig vid handen

och förde Dig hem.

Vår älskade Mor

Maria Hamberg

* 20 dec. 1904, Ormsö

† 7 okt. 1981, Stockholm

har lämnat oss i djupaste

sorg och saknad

ELSA och AMO

BERTIL och ULLA

VERNER och LILLY

INGA och SVEN

JOHN-EVERT

Barnbarn

Barnbarnsbarn

Syskon

Släkt och många vänner

Tack för Din stora godhet

och kärleksfulla omtanke.

Min älskade Make
vår käre Far
Farfar och Morfar
Johan Alström
*12 oktober 1898
†3 oktober 1981
KATARINA
ANDERS
INGEBORG och GÖTE
ALRIK och INGRID
ROBERT och
ANNE-MARIE
ASTRID och BERTIL
Barnbarn
Barnbarnsbarn
Övrig släkt och vänner

*Nu brustit har Ditt
troгна, varma hjärta
Din käre röst för alltid
tystnat har
Du lämnat oss i gränslös
sorg och smärta
Men ljusst och vackert
står Ditt minne kvar.*

Min kära maka
vår älskade mor
Ingrid Kindmark
född Ahlberg
1 oktober 1924 i Rickul
avled 23 mars 1981 i Eskilstuna
LARS
Barn och barnbarn
samt far, mor
och syskon
Övrig släkt och vänner

*Nu slut är smärtan
Du funnit frid
Men lämnat hjärtan
som sakna dig*

Min älskade Make
vår käre Pappa
och Morfar
**Robert
Stromback**
* 31 oktober 1911
† 8 november 1981
ROLINE
LYDIA och ALF
INGA och RUBEN
Barnbarn
Barnbarnsbarn
MOR SYSTER

Släkt och vänner

*Vi hann ej säga Dig farväl,
ty döden kom så fort,
men låt oss säga Dig vårt tack
vid evighetens port.
Tack käre Make och Far!*

Vår käre Pappa
Morfar och Farfar
Johan Lindblom
*21 februari 1892
har i dag lämnat oss.
Skälby 20 september 1981
MARIA och JOHANNES
GUNNAR och GURLI
ANDERS och ULLA-BRITT
AGNETA och ÅKE
EMIL och GUN
AXEL och GUNNEL
INGRID och GUNNAR
Barnbarn
Släkt och vänner

*Ditt hjärta som klappat
så varmt för de Dina
Och ögon som vakat och
strålat så ömt
Har stannat och slocknat
till sorg för oss alla,
Men vad Du har gjort
skall aldrig bli glömt.*

Vår käre Far
Morfar och Farfar
Anders Grönman
*13/11 1886
har i dag stilla insomnat.
Yngaregården, Björkvik
den 24 september 1981
KATARINA
MARIA och BÖRJE
FRED och BARBRO
JIM och HARRIET
ALLAN och ANITA
Barnbarnen

*Vår Gud är oss en väldig borg,
Han är vårt vapen trygga.
På honom i all nöd och sorg
Vårt hopp vi vilja bygga.
Mörkrets förste stiger ned
Hotande och vred,
Han rustar sig förvisst
Med våld och argan list.
Likväl vi oss ej frukte.*

Vår älskade Maka
och Mamma
Maria Nordsten
* 29 januari 1904
† 27 augusti 1981
har lämnat oss i sorg och saknad
JOHAN
LEANDER
Bengt Tommy
Stefan
Syskon, släkt och vänner

*Jag är uppståndelsen och livet
Den som tror på mig
Han skall leva om Han än dör
Joh. 11:25*

Min älskade Maka
vår käre Mor
Mormor och Farmor
Katarina Svärd
* 17 oktober 1900, Ormsö
† 2 september 1981,
Hägersten
har lämnat oss i stor
sorg och saknad
JOHAN
GUNNAR och IRMA
SUNE och MARGARETA
GUNNEL o. BENGT-ÅKE
ESTER och PETER
MAJ-BRITT och PER
Barnbarn
Syskon
Släkt och vänner

*Ett strävsamt liv har
slocknat ut
En flitig hand har
domnat.
Din arbetsdag har nått
sitt slut
Ditt trötta huvud
somnat.*

Bemärkelsedagar

90 år

Alexander Kopparberg, född den 1 jan. 1892, Rickul
Lars Rönnerberg, född den 4 jan. 1892, Ormsö
Olga Vesterby, född Treiberg den 19 jan. 1892, Rickul
Maria Rönkvist, född Sandell den 25 jan. 1892, Ormsö
Vera Palmkron, född Tannebaum den 29 jan. 1892, Vippal
Pauline Berkman, född Brun den 9 febr. 1892, Nuckö
Johan Dreijer, född den 9 febr. 1892, Runö
Maria Stromback, född Sedman den 23 febr. 1892, Nuckö
Johan Strandberg, född den 12 mars 1892, Runö

85 år

Birgitta Öman, född Stenholm den 4 jan. 1897, Ormsö
Hans Gärdström, född den 13 jan. 1897, Ormsö
Dagmar Marie Anette von Pressentin, född Reinwaldt den 19 jan. 1897, Reval
Lars Alros, född den 25 jan. 1897, Ormsö
Maria Friberg, född Berggren den 25 jan. 1897, Ormsö
Pauline Jakobsson, född den 4 febr. 1897, Rickul
Anette Pauline Juuse, född Kantas den 9 febr. 1897, Reval
Maria Heldring, född den 26 febr. 1897, Rickul
Alexander Voldemar Grave, född den 2 mars 1897, Reval
Maria Melin, född Jons den 6 mars 1897, Runö
Olga Vesterholm, född Öström den 12 mars 1897, Rågöarna
Maria Alberg, född Beckman den 29 mars 1897, Ormsö

80 år

Alexander Viberg, född den 5 jan. 1902, Rickul
Elfride Ihrman, född den 31 jan. 1902, Reval
Maria Thomsson, född Timmerman den 5 febr. 1902, Ormsö
Eskil Johannes Rosen, född den 18 febr. 1902, Nargö
Thomas Söderman, född den 27 febr. 1902, Vippal
Johannes Luks, född den 16 mars 1902, Rickul
Elvine Lagman, född Heyman den 22 mars 1902, Rickul
Elisabeth Vinter, född Klaman den 26 mars 1902, Korkis
Katarina Nordsten, född Åkerros den 27 mars 1902, Ormsö
Alexander Thomsson, född den 27 mars 1902, Nuckö

75 år

Fanny Rosen, född Luther den 1 jan. 1907, Nargö
Elin Maria Pikner, född Nieminen den 4 jan. 1907, Ormsö
August Heyman, född den 5 jan. 1907, Rickul
Gertrud Vaksam, född Lindström den 9 jan. 1907, Ormsö
Martha Amalie Kopamees, född den 12 jan. 1907, Nuckö

Anders Nygren, född den 24 jan. 1907, Ormsö
Olga Bleeß, född Klingberg den 2 febr. 1907, Rickul
Anders Engström, född den 4 febr. 1907, Ormsö
Agneta Nyman, född Fällin den 17 febr. 1907, Ormsö
Johan Kornblom, född den 26 febr. 1907, Ormsö
Margot Morits, född Kaalep den 3 mars 1907, Reval
Alide Heldring, född Thomsson den 31 mars 1907, Rickul

70 år

Marta Natalie Hallberg, född Stromback den 1 jan. 1912, Nuckö
Ester Erlanda Freiberg, född Preiholm den 11 jan. 1912, Nargö
Cara Maria von Zur-Mühlen, född den 21 jan. 1912, Hapsal
Marie Allmäe, född Mikli den 6 febr. 1912, Oru
Emil Rosen, född den 9 febr. 1912, Nargö
Katarina Wahlberg, född Salin den 18 febr. 1912, Ormsö
Voldemar Vesterby, född den 19 febr. 1912, Rickul
Edvard Ahlberg, född den 20 febr. 1912, Rickul
Hilda Heldring, född Luks den 21 febr. 1912, Rickul
Aline Okerblad, född Dyrberg den 3 mars 1912, Rickul
Hermine Wallimaa, född Pella den 7 mars 1912, Korkis
Oskar Ahlberg, född den 12 mars 1912, Rickul
Johannes Koinberg, född den 20 mars 1912, Nuckö
Amanda Faltis, född den 22 mars 1912, Nuckö
Katarina Pettersson, född Liljebäck den 26 mars 1912, Ormsö

60 år

Agneta Gunnarsson, född Städ den 5 jan. 1922, Ormsö
Leida Lindström, född den 6 jan. 1922, Nuckö
Hugo Herbert Ekman, född den 9 jan. 1922, Rickul
Agneta Friman, född Lindström den 11 jan. 1922, Ormsö
Paul Berkman, född den 13 jan. 1922, Nuckö
Johannes Sjöman, född den 17 jan. 1922, Ormsö
Agneta Erita, född Gäddman den 22 jan. 1922, Ormsö
Edvin Borrman, född den 23 jan. 1922, Rickul
Ivar Björkqvist, född den 24 jan. 1922, Rickul
Fridolf Brandt, född den 25 jan. 1922, Nuckö
Helmi Anette Matson, född den 25 jan. 1922, Nargö
Katarina Appelblom, född Öman den 27 jan. 1922, Ormsö
Hilda Lindstam, född Brandt, den 31 jan. 1922, Nuckö
Edita Maria Thomsson, född Koinberg den 31 jan. 1922, Rickul
Arnold Erdman, född den 6 febr. 1922, Korkis
Johan Vesterström, född den 7 febr. 1922, Ormsö
Emil Grenfeldt, född den 11 febr. 1922, Rickul
Emma Stahl, född Grönberg den 13 febr. 1922, Kors
Ivar Söderholm, född den 17 febr. 1922, Nuckö
Emilie Irene Borrman, född Hallman den 18 febr. 1922, Rickul
Edvin Elfengren, född den 23 febr. 1922, Rågöarna

God Jul och Gott Nytt År!

Endel Paemaa, född den 26 febr. 1922, Reval
Adolf Mickelin, född den 27 febr. 1922, Ormsö
Anders Andersin, född den 3 mars 1922, Ormsö
Airi Mirjam Glöckner, född Hällström den 3 mars 1922, Helsingfors
Elmar Soogna, född den 6 mars 1922, Korkis
Maria Edman, född Appelblom den 8 mars 1922, Ormsö
Maria Dahl, född Grundsten den 8 mars 1922, Ormsö
Ester Söderholm, född den 13 mars 1922, Nuckö
Maria Laderman, född Björkman den 15 mars 1922, Ormsö
Katarina Fäldt, född Grönman den 24 mars 1922, Ormsö
Ingvald Dyrberg, född den 25 mars 1922, Rickul

50 år

Linda Söderholm, född den 8 jan. 1932, Nuckö
Karin Vesterby-Andersson, född den 9 jan. 1932, Rickul
Oskar Isak Passvik, född den 22 jan. 1932, Runö
Inga Nylander, född Alkvist den 24 jan. 1932, Hapsal
Johannes Selin, född den 29 jan. 1932, Ormsö
Ragnar Treiberg, född den 29 jan. 1932, Rickul
Ivar Valfrid Ekman, född den 2 febr. 1932, Rickul
Ingrid Hildegard Lindkvist, född den 7 febr. 1932, Ormsö
Lydia Miralda Viskman, född den 8 febr. 1932, Nuckö
Hillar Malm, född den 10 febr. 1932, Reval
Edit Lia Sjögren, född Engman den 12 febr. 1932, Rickul
Ingrid Sara Bengtsson, född Engman den 12 febr. 1932, Rickul
Linnéa Melania Barman, född den 14 febr. 1932, Nuckö
Edgar Valfrid Österdal, född den 19 febr. 1932, Stora Rågö
Edla Elvine Maria Bergström, född den 20 febr. 1932, Ormsö
Agnes Rut Timmerman, född den 24 febr. 1932, Nuckö
Tarmu Mägi, född den 25 febr. 1932, Dorpat
Hilda Brandt, född den 28 febr. 1932, Nuckö
Alfred Beckman, född den 29 febr. 1932, Ormsö
Elsa Ingrid Bergström, född den 4 mars 1932, Ormsö
Elmar Blomberg, född den 19 mars 1932, Rickul
Adele Linda Bergström, född den 20 mars 1932, Ormsö
Manfred Nibon, född den 20 mars 1932, Nuckö
Maria Hilda Storholm, född den 20 mars 1932, Ormsö
Edvin Vikman, född den 21 mars 1932, Nuckö
John Nordsten, född den 24 mars 1932, Ormsö
Helmi Sekobon, född den 24 mars 1932, Nuckö
Sten Rosen, född den 28 mars 1932, Reval
Saima Österman, född den 28 mars 1932, Nuckö